

“Yetişsün Yüz Yigirmi Sâle ‘Ömrüñ”: Maksimum Yaşam Süresi Olarak 120 Yıl

**“May Your Life Reach One Hundred and Twenty Years”:
120 Years as the Maximum Lifespan**

METİN SAMANCI

Bilecik şeyh Edebalı Üniversitesi.

(metin.samanci@bilecik.edu.tr), ORCID: 0000-0002-6193-0370.

Başvuru/Submitted: 05.03.2025. Kabul/Accepted: 25.04.2025.

“ ” Samancı, Metin. ““Yetişsün Yüz Yigirmi Sâle ‘Ömrüñ” : Maksimum Yaşam Süresi Olarak 120 Yıl.” *Zemin*, s. 9 (2025): 40-83.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15657988>.

Özet: Bu makale, şeyhülislam ve şair Hocaşâde Mehmed Efendi'nin (ö. 1615) Sultan I. Ahmed'e (salt. 1603-1617) sunduğu dokuz kasidede dile getirdiği 120 yıl ömür temennisinin dinî, tarihî ve kültürel arka planını incelemektedir. Osmanlı şiirinde sultana uzun ömür dilemek yaygın bir gelenek olsa da Hocaşâde Mehmed Efendi'nin dile getirdiği 120 sayısı rastgele bir sayı değildir. *Kitab-ı Mukaddes*'in *Tekvin* 6:3 ayetinde insan ömrü için belirlenen 120 yıllık sınıırın İslam literatüründeki bir yansımasıdır. Makalede, İslam tarihinde 120 yıl ömrün ideal bir ömür süresi olarak nasıl benimsendiğini ortaya koymak amacıyla tıp, astroloji, tasavvuf gibi çeşitli alanlardan örnekler sunulmuştur. Tıp ve astroloji alanındaki bazı kaynaklarda insanın doğal ömür süresinin 120 yıl olduğu kabul edilirken bu yaşa kadar yaşamak için özel bir dua metninin bulunduğu tespit edilmiştir. Yahudi inancında ve İran geleneğinde yerleşmiş olan "120 yıl yaşa" temennisinin İslam inancında bireysel bir duaya dönüşmüş hâli olarak değerlendirilebilecek bu dua metninin meşhur Osmanlı hattatları tarafından hüsnühat sanatıyla yazıya geçirildiği çeşitli örneklerle gösterilmiştir. Makalede ayrıca Ahmed Yesevî (ö. 1166) ve Şeyh Edebalı (ö. 1326) gibi bazı tarihî şahsiyetlerin 120 yıl yaşadığına dair rivayetler de ele alınmış ve bu süreye ulaştığına inanılan kişilerin genellikle manevî ve ilmi önderler olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda 120 yılın yalnızca biyolojik bir sınır olarak değil ilahi bir lütf ve ideal bir ömür süresi olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Kültürel ve tarihî arka planı ortaya koyduğumuz çalışmamızın son bölümünde, bu maksimum yaşam süresinin ve ona ulaşma temennisinin Hocaşâde Mehmet Efendi'nin Sultan I. Ahmed'e sunduğu kasidelerde nasıl karşılık bulduğu incelenmiş ayrıca şairin bu özel duayı hangi özel durumlarda dile getirdiği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hocaşâde Mehmed, I. Ahmed, kasîde, dua, maksimum yaşam süresi, *Tekvin* 6:3.

Abstract: This article examines the religious, historical, and cultural background of the 120-year lifespan wish expressed in nine *kasides* composed by Şeyhü'l-İslâm and poet Hocaşâde Mehmed Efendi (d. 1615) and presented to Sultan Ahmed I (r. 1603-1617). While extending wishes for a long life to the sultan was a common convention in Ottoman poetry, Hocaşâde Mehmed Efendi's specific reference to the number 120 was not arbitrary. Rather, it reflects the limit set for human life in *Genesis* 6:3, which was transmitted into Islamic literature. To demonstrate how the notion of a 120-year lifespan came to be regarded as an ideal in Islamic tradition, the article draws upon a variety of sources from fields such as medicine, astrology, and Sufism. Certain medical and astrological texts identify 120 years as the natural duration of human life, and a special prayer text aimed at reaching this age has been identified. This prayer, seen as the Islamic counterpart to the well-established Jewish and Iranian tradition of wishing someone a 120-year life, was transcribed by renowned Ottoman calligraphers in the art of *hüsnühat*, as attested by several extant examples. The article also addresses traditions concerning historical figures such as Ahmed Yesevî (d. 1166) and Şeyh Edebalı (d. 1326), who are reputed to have lived 120 years, noting that those believed to have reached this age were often regarded as spiritual and intellectual leaders. Within this broader framework, the study argues that the 120-year lifespan was understood not merely as a biological limit but as a divine favor and an ideal human age. In the final section, the article investigates how this symbolic age and the wish to attain it are reflected in Hocaşâde Mehmed Efendi's odes to Sultan Ahmed I, and identifies the particular contexts in which this prayer is poetically articulated.

Keywords: Hocaşâde Mehmed, Ahmed I, ode, prayer, maximum life span, *Genesis* 6:3.

İnsan yaşamının sınırları tarihin başlangıcından bu yana kültür ve inanç dünyasında önemli bir yer tutmuştur. Yahudi, Hristiyan ve İslam geleneklerinde ise 120 yıllık yaşam süresi, ilahi bir ideal ya da tıbbi bir sınır olarak düşünülmüş, dinî metinlerde ve kültürel anlatılarda derin izler bırakmıştır. *Tekvin* 6:3'te belirtilen bu sınır, Hz. Mûsâ'nın 120 yıllık ömrü ile ideal yaşa ulaşmanın bir simgesi olarak değerlendirilmiştir. İslam kültüründe ise 120 yıllık yaşam süresi, tıptan astrolojiye, dua metinlerinden kasîde beyitlerine kadar farklı alanlarda kendine yer bulmuş ve özel bir anlam kazanmıştır. Bu makalede, bu kabulün farklı disiplinler üzerindeki etkileri ile edebî yansımaları ele alınarak, tarihteki dinî ve kültürel değerine dair bir perspektif sunulacaktır.

1. *Kitab-ı Mukaddes*'te Maksimum Yaşam Süresi Olarak 120 Yıl ve Buna Getirilen Yorumlar

Kutsal kitaplar arasında *Tevrat*, insanın maksimum yaşam sınırına kesin olarak işaret etmesiyle dikkat çeker: “Tanrı ‘Ruhum insanı sonsuza dek yargılamayacak; çünkü o etten başka bir şey değil. Günleri 120 yıl olacak’ dedi.”¹ *Kitab-ı Mukaddes*'te geçtiği şekliyle: “RAB, ‘Ruhum insanda sonsuza dek kalmayacak, çünkü o ölümlüdür.’ dedi, ‘İnsanın ömrü yüz yirmi yıl olacak.’” (*Tekvin* 6:3). Ayette insanın ömrüne yönelik bir sınıra işaret edilmesi üzerine dinî otoritelerce çokça yorum getirilmiştir.

İnsan ömrünün 120 yıl ile sınırlandırıldığı *Tekvin* 6:3 ayetinin yorumlarına dair bir çalışma yapan Van Der Horst'un tespitlerine göre ayetteki bu sınırlamaya dair en eski yorumlardan biri *Eski Ahit*'in MÖ üçüncü yüzyılda tamamlanan Yunanca çevirisi *Septuagint*'te bulunabilir. Masoretik metinde geçen “*insanların günleri*” yerine çeviride “*bunların günleri*” ifadesi tercih edilmiş ve böylece Tanrı'nın insan ömrüne dair bu sınırlandırması ayetin bağlamında söz konusu edilen Hz. Nûh devriyle ilişkilendirilmiştir. Çevirideki bu izah edici tercih muhtemelen Tufan'dan sonra 120 yıldan fazla yaşadığı rivayet edilen kişileri açıklamak için ortaya konmuştur.²

Van Der Horst her ne kadar 600, 950 gibi ömür süren peygamberlerden söz edilse de *Tesniye* 34:7'de işaret edildiği üzere Hz. Mûsâ'nın 120 yıl ömür

1 *Bereşit* 6:3; Moşe Farsi, *Tora ve Aftara (Tevrat) Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla* (İstanbul: Gözlem Yayıncılık, 2010), 84.

2 Pieter Van Der Horst, “‘His Days Shall Be One Hundred and Twenty Years’ *Genesis* 6:3 in Early Judaism and Ancient Christianity,” *Zutot: Perspectives on Jewish Culture* 2, no. 1 (2002): 18.

sürmesini *Tekvin* 6:3'ün ışığında yorumlar: Bir ideal insan olarak Hz. Mûsâ'ya bir insanın normalde yaşayabileceği maksimum yaşam süresi bahşedilmiştir.³

Tevrat'ın açıklamalı Aramice çevirisi olan *Targumlar*'da insana biçilen 120 yıl ömürden söz edilirken "uzatma" terimi tercih edilir:

Tanrı, gelecek nesilleri Tufan nesli gibi aynı şekilde yargılamayacak. Tanrı, insanlığa iyilik yapmaları için ruhunu yerleştirdi, ancak insanlar aynı zamanda beden sahibi varlıklar oldukları için eylemleri kötüye yöneldi. Bu nedenle Tanrı, insanlığa tevbe etmeleri için 120 yıl süre verdi, ancak bu gerçekleşmedi.

Çevirideki tercihlerde Tanrı'nın insanlara tevbe etmeleri için ekstra bir zaman dilimi tanıdığı ancak maalesef bu zaman diliminin tevbe için kullanılmadığı dile getirilir.⁴

Yahudi tarihçi Flavius Josephus'a (ö. MS 100) göre Tanrı, Nûh'un çağında insanların günahları nedeniyle insan ömrünü 120 yıla indirmiştir ve bu sınırlamayı sonsuza kadar devam ettirmiştir. Bu yorum, tıpkı Filon'un yorumu gibi, Tanrı'nın insanlara daha fazla zaman tanıdığı ve tevbelerine fırsat verdiği fikrini içerir. Metinde, her iki yorumun da sonucunda, Nûh'un kuşağından sonraki kişilerin bu sınırlamanın üzerine çıktığına dikkat çekilir. Josephus, Abraham'ın babası Terah'ın 205 yaşında öldüğünü belirtir ve Tanrı'nın insan ömrünü aşamalı olarak 120 yıla indirdiğini, ancak Mısır'da doğan Mûsâ'nın zamanında bu sınırlamanın kesinleştiğini öne sürer.⁵

Hristiyanlık tarihinin en etkili teologlarından biri kabul edilen Aziz Augustine (ö. MS 430) *Tekvin* 6:3'te söz edilen 120 yılın tüm insanlar için belirlenmiş maksimum ömür süresini değil Nûh'a gemi yapmasının emredildiği tarihten Tufan'a kadar geçen ve insanlara tevbe etmeleri için tanınan süreyi ifade ettiği görüşündedir. *Kitab-ı Mukaddes*'te sayıların yuvarlandığını savunur ve Nûh'a gemi yapma emrinin 500 yaşında değil 480 yaşında verildiğini, tufanın ise 600 yaşında koptuğunu⁶ yani arada insanların tevbe etmesi için tanınmış 120 yıllık bir mühlet bulunduğunu söyler.⁷

³ Van Der Horst, "His Days Shall Be," 18.

⁴ Van Der Horst, "His Days Shall Be," 20.

⁵ Van Der Horst, "His Days Shall Be," 20.

⁶ *Kitab-ı Mukaddes*'te Hz. Nûh'a 500 yaşındayken gemi yapması emredilir (*Tekvin* 5:32); 600 yaşındayken Tufan kopar (*Tekvin* 7:6).

⁷ Van Der Horst, "His Days Shall Be," 20.

Talmud'da Hz. Mûsâ'nın 120 yıl yaşamış olmasıyla *Tekvin* 6:3'te bahsedilen 120 yıl yaşam süresi arasında ilişki kurulmuştur. Bir rabbi, kendisine yöneltilen Mûsâ'nın doğmadan önceki varlığına *Tevrat*'ta nerede ima edildiğine yönelik bir soruya yanıt olarak *Tekvin* 6:3 ayetini gösterir. Ayette geçen "Çünkü o da ölümlüdür. İnsanın ömrü 120 yıl olacak." ifadesinde yer alan "çünkü o da" anlamındaki כשגם (beşegem) kelimesinin rakam değeri ile Mûsâ'nın משה (Moşe) rakamsal değerinin aynı yani 345 olmasını bu kelime ile Mûsâ'nın 120 yıllık yaşamına işaret olarak yorumlar.⁸ Bu tür sayısal ve sembolik göndermeler Yahudi dinî metinlerin yorumlanması sırasında sıkça kullanılan bir yöntemdir. Hz. Mûsâ'nın 120 yıl yaşam süresine yönelik bu değerlendirme de bunun bir örneğidir.

2. İslami Kaynaklarda 120 Yıl Yaşam Süresi

Tevrat'ta belirtilen insanın maksimum yaşam süresi olan 120 yıl, temel kaynaklarda kesin olarak işaret edilmemiş olsa da İslami literatürde tarih boyunca çeşitli şekillerde yer bulmuştur. Hadis ilminde, fıkıhta, tasavvufi eserlerde ve hüsnühât sanatında bu anlayışın izlerini görmek mümkündür. Bu bölümde konuyla ilgili tespit edebildiğimiz örnekler ortaya konacak ve her birinin bağlamı ile önemi değerlendirilecektir.

2.1. Kur'an-ı Kerim

Kur'an-ı Kerim'de insan ömrünün ileri dönemlerini ifade eden şeyh, şeyb, acûz, kiber ve erzeli'l-'umur gibi bazı kavramlar yer alsa da insanın ömür süresiyle ilişkili bir sınırlandırma yoktur. Bunlardan *erzeli'l-'umur*, bunamanın başladığı insan ömrünün en hakir dönemlerini ifade etmekteyse de ayetlerde bu dönemin hangi yaşlarda başladığını kesin olarak belirtecek bir ifade yer almaz. Dolayısıyla İslâm âlimleri bu dönem hakkında farklı görüşler ortaya koymuştur. Bunlar arasında en geç yaşları ifade eden görüş Şeyhülislam Ebüssuûd Efendi'nin (ö. 1574) doksan beş yaş tespittir.⁹ Bu bakımdan *Kur'an-ı Kerim*'de insanın maksimum yaşam süresi olarak 120 yaşa işaret eden veya bu yönde tefsir edilen bir ayetin bulunmadığını söyleyebiliriz.

Yukarıda saydığımız ömrün ileri dönemlerini ifade eden kavramların geçtiği ayetler dışında *Kur'an-ı Kerim*'de maksimum yaşam süresiyle ilişkili olabilecek

⁸ Chullin 139b, <https://www.sefaria.org/Chullin.139b?lang=bi> (erişim 12 Aralık 2024).

⁹ Sevgi Tütün, "Kur'an'da Erzeli'l-umur ve Yaşlılık Üzerine Bir Değerlendirme," *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 20, s. 2 (2016): 308.

tek ayet Hz. Nûh’un 950 sene yaşadığı bilgisinin yer aldığı *Ankebut* suresinin 14. ayetidir. Bununla birlikte tefsirlerde Hz. Nûh’un yaşına dair tartışmalarda insanın maksimum yaşam süresine dair bir değerlendirmeye rastlanmaz. Hz. Nûh kıssasının tefsir külliyyatında işlenişini inceleyen bir doktora tezindeki tespite göre müfessirler Hz. Nûh’un yaşına dair ayetin zahirine göre anlam vermiş; Fahreddin er-Râzî (ö. 1210) dışında, bir insan ömrünün bu kadar uzun olup olamayacağına dair herhangi tartışmaya yer veren olmamıştır.¹⁰ Râzî’nin bu konudaki tartışmalara yer vermesi onun astronomi, matematik, mantık, felsefe ve tıp gibi birçok alanda eser vermiş bir bilgin olması¹¹ ve tefsirinde tevil başlığı altında aklın prensiplerine ya da tıp, astronomi, kozmoloji gibi alanlara ait bilgilere sıkça yer vermeyi bir usul olarak benimsemesinden¹² kaynaklanmış olabilir.

Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb* isimli tefsirinde mezkûr ayeti tefsir ederken insan ömrünün müddeti konusunu da tartışır. Tabiplerin insan ömrünün 120 seneyi aşamaz dediklerini aktardıktan sonra bu ayetin onların söylediklerinin aksini gösterdiğini ve aklın da bu konuda ayete uygun düşecek sonuçlara ulaşacağını savunur. İnsandaki yapının devam etmesinin onun zatı gereği mümkün olduğunu çünkü bunun derin ve kesintisiz olan Vâcibu’l-Vücûd (varlığı zorunlu olan Tanrı) tarafından belirlendiğini söyler. Buna göre insanın zatındaki devamlılığın sona ermesi arazdan dolayıdır, araz ise yokluğu mümkün olandır. Râzî bu çıkarımıyla insanın tabîi ömrünün 120 sene olduğunu söyleyen tabiplerin sözünün naklen de aklın da yanlış olduğunu söyler. Daha sonra insan ömrünün ilahi bir bağış olduğunu ve takdir edilenden bir an bile fazla yaşanmasının mümkün olmadığını söyleyerek bu konudaki sözlerini tamamlar.¹³

2.2. Hadis-i Şerifler

Ömür ile ilgili hadis-i şeriflerde insan ömrünün maksimum süresine dair bir işaret olmasa da bir hadis-i şerifte ortalama yaşam süresine dair bir bilgi yer almaktadır: “Ümmetimin ortalama ömrü 60-70 yıl arasındadır. Bunu aşabilenler

¹⁰ Semra Çelem, “Tefsir Külliyyatında Hz. Nuh Kıssasının Gelişimi” (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2016), 26.

¹¹ Yusuf Şevki Yavuz, “Fahreddîn er-Râzî,” *TDVİA* (İstanbul: TDV, 1995), 12:89.

¹² Mustafa Öztürk, “Tefsirde Fahreddin er-Râzî,” *İslam Düşüncesinin Dönüşüm Çağında Fahreddin er-Râzî*, haz. Ömer Türker ve Osman Demir (İstanbul: İSAM, 2013), 287.

¹³ Çelem, “Tefsir Külliyyatında Hz. Nuh,” 77.

azınlıkta kalacaktır.”¹⁴ Bu hadise göre 70’i aşanların uzun ömürlü sayıldığını söylemek mümkündür.

Hiz. Muhammed, ümmetinin ortalama ömrüne işaret etmişse de kendisi *erzel-i ömr*’e ulaşmaktan Allah’a sığınmıştır: “Allah’ım! Cimrilikten, tembellikten, ömrün en rezil/düşkün zamanından, kabir azabından, hayatın ve ölümün fitnesinden sana sığınırım.”¹⁵ Bununla birlikte elden ayaktan düşecek kadar yaşlanmaktan Allah’a sığınan Hiz. Muhammed, “Ömrü uzun, ameli güzel olana ne mutlu!” sözüyle uzun ömrün Allah’ın bir lütfu olduğunu vurgulamıştır.

Hiz. Muhammed’in kendisine hürmetle hizmet eden bazı kişilere uzun ömürlü olmaları için dua ettiğini ve bu kişilerin sağlıklı ve uzun yaşadığını biliyoruz. Hadis ilminde “muammerûn” denilen bu kişilerin uzun yaşadığı kaynaklarda aktarılır ve muammerûn hakkında müstakil kitaplar da yazılmıştır. Konumuzla ilgisi bakımından muammerûna dâhil edilen kimselerin 120 senelik ömre ulaşmaları dikkat çekicidir.

2.3. Hadis İlmindeki Muammerûn Kategorisinde Üst Ortalama Olarak 120 Yaş

“Muammer” kelimesi sözlükte “uzun ömürlü kişi” anlamındadır ve hadis ilminde uzun ömür sürmüş muhaddisleri ifade etmektedir. Bu terim yaşı 80’in üzerinde olan kişiler için de kullanılmakla birlikte daha çok 100-120 yıl gibi çok uzun ömürlü muhaddisleri ifade etmektedir. Muammerûn’dan Hassân bin Sâbit (ö. 680?) gibi 120 yaşını aşan veya Selmân-ı Fârisî (ö. 656?) gibi 150 yıldan fazla yaşadığı rivayet edilen kişiler vardır.¹⁶

Muammerûn’un yaşları hakkındaki rivayetler tartışma konusudur. Juynboll, Kûfe’deki hadis isnatlarında İbn Mes’ûd (ö. 652-53) ile öğrencileri arasındaki kopukluğun Muammerûn’dan olduğu söylenen hayali kişiler aracılığıyla kapatıldığını öne sürer.¹⁷ Bununla birlikte sağlam rivayetlerle alakalı olmayan bu görüş de sağlam bir zemine oturmamıştır.¹⁸

Muammerûn arasında farklı uzunlukta ömür süreleri görülse de 120 yıllık ömür süresi literatüre ayrıca girmesiyle dikkat çekmektedir. Ebû Zekerıyyâ İbn

¹⁴ Tirmizî, *Zühd*, 2332.

¹⁵ Müslim, *Zikr*, 92.

¹⁶ İbrahim Hatiboğlu, “Muammerûn,” *TDVİA* (Ankara: TDV, 2020), 30:325.

¹⁷ Juynboll, Gualtherus Hendrik Albert. “The Role of Mu’ammerûn in the Early Development of the Isnâd.” *WZKM*, no. 81 (1991): 172-175.

¹⁸ Hatiboğlu, “Muammerûn,” 325.

Mende (ö. 1119) *Cüz ‘fihî men ‘âşe mi‘eten ve ‘işrîne seneten mine’s-sahâbe* (Sahabenin 120 sene yaşayanlarından bir kesit) adlı eserinde sahabelerden 120 sene ömür sürenleri ele alır.¹⁹

İbn Mende’nin eseri dışındaki Muammerûn literatüründe bu konuyla ilgili başka değerlendirmeler yapmak da mümkündür. Ebû Hâtim Sicistânî’nin (ö. 869) Muammerûn konusundaki temel atıf kaynaklarından biri olan ve farklı ömür sürelerinden 111 kişinin ele alındığı eseri *Kitâbu’l-Mu‘ammerîn*’den hareketle bir uzun ömür tarifi yapan Tanrıverdi’ye göre 80-90 yıl alt ortalama, 120-130 yıl ise üst ortalama değildir. Tanrıverdi bu tanımı yaparken eserde verilen uzun ömür sürelerinin büyük çoğunluğun abartılı rakamlardan oluştuğunu ve böyle bilgilerin teyit edilmesinin mümkün olmadığı için göz ardı edilmesi gerektiğini söyler. Bu durumu uzun ömür konusundaki abartılı ve uydurma bilgilerin daha popüler olmasına bağlar.²⁰ *Guinness Rekorlar Kitabı*’nın kurucu editörü Norris McWhirter’in bir görüşmede rekorlar arasında en çok yalan söylenenlerin başında uzun ömrün geldiğini söylemesi bu görüşün bir kanıtı niteliğindedir.²¹

2.4. Mefkûd Fıkında Maksimum Yaşam Süresi Olarak 120 Yaş

İslam hukukunda 120 yıl yaşam süresini fıkın “mefkûd” (hayatta olup olmadığına dair uzun süre bilgi alınamayan kayıp kimse) bahsinde de görebiliyoruz. Aylar ve yıllar sürebilen uzun ve tehlikeli yolculukların yapıldığı, uzak diyarlarda savaşların yaşandığı ve iletişim imkânlarının kısıtlı olduğu devirlerde, çevresinden ayrıldıktan sonra uzun bir süre kendisinden haber alınamayan kişilerin olması olağan bir durumdur. Mefkûd adı verilen bu kişilerin ve bunların yakınlarının hukuki durumuyla ilgili bir fetva literatürü oluşmuştur. Buna göre mefkûd hakkında –nikâhına dair farklı fetvalar bulunmakla birlikte– hükmen ölüm kararı verebilmek için belli bir yaşa ermesine kadar beklenir. Hanefî mezhebinde akranlarının vefatına, ortalama bir yaşa veya 120 yaşa kadar beklenir; Şâfiî mezhebinde 62 ile 120 yaş arasında değişen ölçüler önerilmiştir; Hanbelî mezhebinde 90 veya 120 yaş belirlenmiştir;

¹⁹ Selman Başaran, “İbn Mende, Ebû Zekeriyâ,” *TDVİA* (İstanbul: TDV, 1999), 20:180.

²⁰ Eyyüp Tanrıverdi, “Ebû Hâtim es-Sicistânî’ye Göre Eski Arap Kültüründe “Muammerûn”: Uzun Ömürlüler Kategorisi,” *Doğu Araştırmaları*, s. 17 (2017): 36.

²¹ J. R. Wilmoth and H. Lundström, “Extreme Longevity in Five Countries: Presentation of Trends with Special Attention to Issues of Data Quality,” *European Journal of Population / Revue Européenne de Démographie* 12, no. 1 (1996): 63.

Mâlikî mezhebinde ise 70 yaştır.²² Mezhepler bir kişinin hükmen ölmüş kabul edilmesi için farklı fetvalar ortaya koymuşsa da maksimum yaşam süresi olarak 120'nin bu sahada da kabul gördüğü anlaşılmaktadır.

2.5. Ölümsüzlük Sembolü Hızır'ın 120 Yılda Bir Yeniden Can Bulması

İslam geleneğinde ölümsüzlük pınarından içip ölümsüz olduğuna inanılan Hızır da bir şekilde azami yaşam süresiyle sınırlandırılmıştır. Hızır'ın ölümsüzlüğü tartışma konusudur. Onun ölümsüz olduğunu savunan bazı kaynaklar bunu Hz. Âdem'in bir vasiyeti ve duasına, bazı kaynaklar ise ölümsüzlük pınarından içmesine bağlar. Kıyamete yakın ortaya çıkması beklenen Deccâl'i yalanlaması için Hızır'a uzun ömür verildiği de haber verilmiştir.²³

Bunlar dışında Hızır'ın, azami yaşam süresi olan 120 yılda bir gençleştiğine dair bir bilgi de yer almaktadır. Muhammed Pârsâ'nın (ö. 1420) çeşitli tasavvuf terimlerini açıkladığı *Faslu'l-Hitâb* adlı eserinin *ricâlu'l-gayb* bölümünde Hızır'ın ömrüne dair ilginç bilgilere yer verilmektedir. Eserde, Hızır'ın sık sık hastalandığı ancak her seferinde kendisini tedavi ettiği anlatılır. Hz. Muhammed'in doğumundan önce Hızır'ın her 500 yılda bir dişlerinin yenilediği ve vücudunun yeniden kuvvet bulduğu belirtilir. Ancak, Hz. Muhammed'in doğumuyla birlikte bu yenilenme süreci 120 seneye düşmüş, eserin yazıldığı tarihe kadar Hızır'ın toplamda yedi kez dişlerinin yenilediği ifade edilmiştir.²⁴

İbn Sînâ'nın *el-Kânûn fi't-Tıb* eserinin Osmanlı Türkçesi ile tercümesi olan *Tahbîzu'l-Mathûn*'da bazı topluluklarda 100 seneyi aşmış kişilerin ağarmış saçlarının tekrar kararacağı yönünde bir inancın bulunduğundan söz edildikten sonra Hızır'ın da 120 senede bir gençleştiğine dair bir bilgi aktarılır.²⁵

Mustafa Râsim Efendi, *Istılâhât-ı İnsan-ı Kâmil* isimli tasavvuf terimleri sözlüğünün "Hızır" maddesinde Hızır'ın yaşayıp yaşamadığı tartışmasında doğal yaşam süresi olarak 120 yıldan söz eder. Hızır'ın yaşadığı inancının *Kur'an*'a aykırı olmadığına kanıt olarak İblis'e mühlet verildiğine işaret eden *Araf* suresinin 15.

²² Beşir Gözübenli, "Mefkud," *TDVİA* (Ankara: TDV, 2003), 28:353-56.

²³ İlyas Çelebi, "Hızır," *TDVİA* (İstanbul: TDV, 1997), 17:407.

²⁴ Muhammed Pârsâ, *Tevhîde Giriş: Faslu'l-Hitâb Tercemesi*, çev. Ali Hüsrevoğlu (İstanbul: Erkam, 2018), 361.

²⁵ Tokadî Mustafa Efendi, *Tahbîzu'l-Mathûn el-Kânûn Fi't-tıb Tercümesi*, haz. Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2018) 1:508.

ayetini iktibas eder. İblis'in 120 yılda bir yenilendiği gibi Hızır'ın da 120 yılda bir yenilendiğini çünkü 120 yılın doğal ömür süresi olduğunu söyler. Doğal ömür süresi sona erdiğinde Allah'ın izniyle hayat suyundan içip canlanır, tazelenir.²⁶

Bu bölümde verdiğimiz örneklerden hareketle şunu söyleyebiliriz: İslami kaynaklarda maksimum yaşam süresine dair kesin bir ifade bulunmamakla birlikte hadis ilminde Muammerûn kavramının 120 yaşına ulaşan hadis râvîleri için kullanılması, 120 yaşa ulaşan sahabeleri ele alan kitapların varlığı ve fıkıh ilminde kayıp bir kişinin öldüğünü varsaymak için öne sürülen en yüksek yaşın 120 olması, ölümsüzlükle anılan Hızır'ın vücudunun 120 yılda bir yenilendiğine dair inanç gibi unsurlar maksimum yaşam sınırının İslami literatürde 120 yaş olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Ancak bu kabulün doğrudan İsrâiliyât kaynaklı olduğunu söylemektense kabulün yerleşmesindeki dolaylı tesirleri de göz önünde tutmakta yarar vardır. Zira İslami kaynaklarda maksimum yaşam sınırına dair tartışmaların daha çok hekimlerin sözlerine referansla ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

3. Tıp Kaynaklarında 120 Yıl Yaşam Süresi

Aslında maksimum yaşam süresi kavramı beden, canlılık ve ölüm gibi tıp tarihinin tartışmalı konularına uzanan ve derin bir uzmanlık isteyen çok geniş bir araştırma konusudur. İnsanın maksimum yaşam süresinin sabit olduğunu ve doğal kısıtlamalara tâbi olduğunu savunanlar olduğu gibi²⁷ böyle bir sınırın varlığına kuşkuyla yaklaşanlar²⁸ da vardır.

Günümüzde insanın maksimum yaşam süresine dair çeşitli teoriler ortaya konsa da değişmez bir sınırın olup olmadığı hâlâ tartışmalıdır. Bununla birlikte bazı araştırmacılar türün en uzun yaşamış bireyinin belgelenmiş yaşına göre belirlendiğini savunur. Buna göre doğum tarihi belgelerle kanıtli en uzun süre yaşamış insan, 1997'de vefat eden ve tam 122 yıl 164 gün ömür sürdüğü tespit edilen Jeanne Calment adlı bir kadındır.²⁹ Ancak belirttiğimiz gibi bunun üst

²⁶ Mustafa Râsim Efendi, *Tasavvuf Sözlüğü: Istılâhât-ı İnsân-ı Kâmil*, haz. İhsan Kara (İstanbul: İnsan Yayınları, 2008), 473.

²⁷ Xiao Dong et al., "Evidence for a Limit to Human Lifespan," *Nature*, no. 7624 (2016): 257-259.

²⁸ Adam Lenart and James W. Vaupel, "Questionable Evidence for a Limit to Human Lifespan," *Nature*, no. 7660 (2017): 13-14.

²⁹ Jean-Marie Robine et al., "The Real Facts Supporting Jeanne Calment as the Oldest Ever Human," ed. Anne Newman, *The Journals of Gerontology: Series A* 74, Supplement 1 (13 November

sınır olarak kabul edilip edilmeyeceği tartışmalıdır. Hücrelerin sınırlı bölünme kapasitesi (Hayflick Limiti) gibi fizyolojik göstergeler, demografik veriler, çeşitli matematiksel modellemelere göre öne sürülen maksimum yaşam sınırında genel olarak 120-125 yıl öne çıkmaktadır.³⁰

Burada, yaşam konusunda sıkça kullanılan iki kavramın farkına dikkat çekmemiz gerekir: yaşam süresi (life span) ve yaşam beklentisi (life expectancy). Yaşam süresi, belli bir türün üyelerinin yaşayabileceği maksimum süredir. Yaşam beklentisi ise olası hayatta kalma süresidir ve önemli ölçüde çevre koşullarına bağlıdır. Yirminci yüzyılda yaşam beklentisi artmışken yaşam süresi aynı kalmış görünüyor: Maksimum ~120 yıl.³¹

Demografi ve gerontolojide ileri yaşları tanımlamak için kullanılan iki kavram meseleyi daha iyi anlamamızı sağlayabilir. 100 yaşını aşmış, dünya nüfusunun yaklaşık %0.0072'sini oluşturan yaş grubuna *centenarian* denir. Bu nadir görülen yaş grubunun ancak binde biri 110 yaşını aşabilir ve istisnai denebilecek bu nadir yaş grubu için *supercentenarian* kavramı kullanılır.³² Son yüzyılda 120 yaşı aştığı tespit edilen sadece bir kişi olduğu için bu yaş üstü için özel bir kavram yoktur.

Türkiye Cumhuriyeti Merkezî Hekim Randevu Sisteminde yer alan ve bazı doktorların hasta bakımındaki yaş sınırını ifade eden “120 yaş altı hastalara bakmaktadır” bilgisi de biyolojik bir sınırdan ziyade bu konudaki genel algıyı yansıtan ilgi çekici bir örnektir. Bir başka örnek ise *National Geographic* dergisinin modern gelişmeler ışığında insan ömrünün uzamasını konu aldığı Mayıs 2013 sayısının kapağında yer almıştır. Sayının kapağında farklı ırklardan bebek resimleri yer alır ve dikkat çekici bir tipografiyle “This baby will live to be 120” (Türkiye baskısında “Şimdi doğanlar 120 yıl yaşayacak”) yazar. Derginin uzun

2019): 13-20. Elbette hem geçmişte hem de günümüzde bu süreyi aştığı söylenen çok kişi vardır. Ancak burada kastedilen resmî belgelerle kanıtlanmış ömür süresidir. Avrupa'daki vaftiz geleneği çocukların doğduğu dönemi daha kesin tespit etme imkânı vermektedir.

³⁰ Bu konuda ortaya konmuş çeşitli teoriler için bkz. “Maximum Life Span,” https://en.wikipedia.org/wiki/Maximum_life_span (erişim 5 Mart 2025).

³¹ Richard G. A. Faragher, “Should We Treat Aging as a Disease? The Consequences and Dangers of Miscategorisation,” *Frontiers in Genetics*, no. 6 (2015): 2.

³² “Supercentenarian,” *Cambridge Dictionary*, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/supercentenarian>; <https://www.grg-supercentenarians.org/world-supercentenarian-ranking-list/> (erişim 5 Mart 2025).

ömürlü olmayı ifade etmek için başka yaşlar yerine 120'yi tercih etmesi, 120 yıl ömre dair zihinlerde yer etmiş kodlardan kaynaklanmış olsa gerektir.

Bu örnekler maksimum yaşam sınırına ilişkin modern bakışını açısı hakkında bir fikir vermektedir. Hem bu makalenin sınırları dışına çıkmamak hem de meseleyi asıl uzmanlarına bırakmak adına sadece 120 yıl yaşam süresi ile doğrudan ilişkili olan ve Osmanlı zihin dünyasıyla teması bulunan kaynaklara değinmekle yetineceğiz.

3.1. Antik Hint Tıbbı

MÖ beşinci yüzyıldan itibaren Hindistan'dan Mezopotamya ve Yunanistan'a ilaç ve tıbbi bilgiler akışı olduğuna dair kanıtlar mevcuttur. Bu bilgilere göre Hint tıbbi Mezopotamya, Yunan ve İslam medeniyeti kanalıyla eski çağlardan modern tıba kadar etkisini sürdürmüştür.³³ İslam tıbbının şekillenmesinde Hint tıp kaynakları harekete geçirici ve itici bir güç olduğu için önce Hint tıbbının bu tesirine bir göz atıp ardından yaşam süresi hakkında söylediklerine bakmak yerinde olacaktır.³⁴ Müslümanların Hindistan'ı fethinden sonra Müslümanlar ve Hint toplumu arasında etkileşim yaşanmıştır. İslam tarihinde Hint tıp kaynakları ile ilk temas Abbâsî halifesi Mansûr'un (714-775) himaye ve desteğiyle Hint tıp eserlerinin Pehlevîce üzerinden Arapçaya tercüme edilmesiyle başlamıştır. Klasik İslam tıp kaynaklarında bu eserlerden izler görmek mümkündür. İbn Sînâ ve Râzî gibi tıp bilginlerinin eserlerinde Hint tıp kaynaklarından alıntılar yer alır.³⁵

Kadim Hint tıbbının temeli sayılan ve günümüze ulaşmış en eski tıp sistemi olan³⁶ Ayurveda tıp sisteminde insanın yaşam süresine yönelik kabuller yer alır. Her şeyden önce Ayurveda "yaşam bilgisi" veya "uzun yaşam bilgisi" anlamına gelir.³⁷

³³ Ali Haydar Bayat, *Tıp Tarihi* (İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, 2016), 97.

³⁴ Mehmet Kavak, "Antik Dönem Hint Tıp Anlayışı (Susruta - Caraka - Vagbhata Dönemi)" (Doktora Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, 2019), 49. Burada bir paragraf ile değindiğimiz bu konu hakkında daha geniş çaplı bilgi için Antik dönem Hint tıp anlayışı hakkında hazırlanmış bu doktora tezine bakılabilir. Bu vesileyle tezin yazarı Dr. Mehmet Kavak'a tıp metinlerini benimle paylaştığı için teşekkürlerimi sunarım.

³⁵ Kavak, "Antik Dönem Hint Tıp Anlayışı," 44.

³⁶ Bayat, *Tıp Tarihi*, 90.

³⁷ Philipp A. Maas, "Indian Medicine and Ayurveda," *The Cambridge History of Science*, ed. Alexander Jones and Liba Taub, (Cambridge University Press, 2018) 535; D. Wujastyk and F.M. Smith, *Modern and Global Ayurveda: Pluralism and Paradigms* (New York: University of New York Press, 2013), 4; Bayat, *Tıp Tarihi*, 90.

Bu geleneğin önemli hekimlerinden olan Vagbhata³⁸ sağlıklı bir insan ömrünün 100 yıl olduğunu ve insanların yaptıklarından ötürü doğal yaşam süresinin her yüz yılda bir yıl eksildiğini söyler. Bir diğer önemli hekim Caraka'ya³⁹ göre geçmiş yaşamın karması ve mevcut yaşamın eylemleri kişinin yaşam süresini belirler. Bu ikisinin mükemmel birleşimi uzun ve sağlıklı bir yaşam süresine yol açar, kötü birleşimleri ise kısa ve acılı bir yaşam süresine yol açar. Sushruta⁴⁰ ise insanların fiziksel özelliklerine göre uzun, orta veya kısa ömürlü olduklarını tespit etmenin mümkün olduğunu söyler. Uzun ömür için belli bir aralık vermezken orta uzunlukta ömrü 70 yıl olarak kabul eder.⁴¹ Üç hekimin insanın yaşam süresine yönelik kabullerine baktığımızda kesin bir sınırlandırma görmeyiz ve ortalama ömür için 70 yıl, maksimum ömür için 100 yıl gibi şaşırtıcı olmayan tespitler karşımıza çıkar. Ayurveda yazarlarından Vagbhata insan ömrünü 100 ile sınırlandırırken Sarngadhara bu süreyi 20 yıl daha uzatarak insan ömrünün 120 yıl olduğunu söyler.⁴²

Hint tıp sisteminin temel metinlerinden biri olan *Caraka-samhita*'nın 8 ana bölüm ve 120 alt bölümden oluşması 120 sayısı ve ömür ilişkisi bağlamında dikkat çekicidir. Nihai amacı insana uzun ömür bilgisi vermek olan bu eserin 120 alt bölümden oluşması hakkında insan ömrünün potansiyel maksimum süresi olan 120 yıla atıfta bulunduğu yorumu yapılmıştır. Aynı durum Vagbhata'nın *Astanga-hrdaya* adlı eserinde de görülür. Hoca, öğrenci ve pratik yapan hekimlerin bilgi ihtiyacını karşılamak üzere kaleme alınmış ve Ayurvedik tıp bilgisinin muhtasarı mahiyetindeki bu eser de altı ana bölüm 120 alt bölümden oluşmaktadır.⁴³

3.2. *el-Kânûn fi't Tıbb*'da Koruyucu Hekimlik ve Maksimum Yaşam Süresi

İbn Sînâ (ö. 1037) dünya tıp tarihinin en muteber eserlerinden biri olarak kabul edilen *el-Kânûn fi't-Tıbb* adlı eserinde maksimum yaşam süresine değinmiştir. Beş kitaptan oluşan bu eserin tıbbın genel ilkeleri ve teorik çerçevesini ele alan “el-Külliyât” başlıklı birinci kitabının koruyucu hekimliğe ayrılmış üçüncü

38 Kavak, “Antik Dönem Hint Tıp Anlayışı,” 81-82.

39 Kavak, “Antik Dönem Hint Tıp Anlayışı,” 72.

40 Kavak, “Antik Dönem Hint Tıp Anlayışı,” 72.

41 Meera Bhojani and Vandana Yadav, “Ayu,” *Charak Samhita New Edition* (New Delhi: Charak Samhita Research, Training and Development Centre, 2022), 234-234.

42 Trupti Gupta and Arun Gupta, “Comprehensive Appraisal of Ageing An Ayurvedic & Contemporary Prospective,” *World Journal of Advance Healthcare Research* 4, no. 5 (2021): 270.

43 Kavak, “Antik Dönem Hint Tıp Anlayışı,” 83.

kısımında bu konuya da yer verilmiştir. Bu bölümün girişinde İbn Sînâ hastalık ve ölümün kaçınılmaz nedenlerinden söz eder ve bedendeki beslenme mekanizmasının (kuvve-i gaziye) gıdalardan yararlanma kapasitesinin belirli bir sınıra kadar işlediğini belirtir. Bu sınır aşıldığında bu kuvvet zayıflar ve beden beslenmesi giderek zorlaşır.

İbn Sînâ bu sınır için belli bir yıldan bahsetmez ama eserin mütercimi Tokadî (ö. 1782) bu sınıra ilişkin "mamur beldelerde 120 yıl" notunu düşer.⁴⁴ Ancak İbn Sînâ herkes için geçerli bir maksimum yaşam süresi öngörmek yerine doğal yaşam süresinin bireyin mizacına göre değişiklik göstereceğine dikkat çeker. "Doğal yaşam süresi (ecel-i tabî'î) 120 senedir." sözünün halk arasında yaygın olarak söylenegeldiğini hatırlatan İbn Sînâ bu genel kabulün her durumda geçerli olmadığını söyler. Hekimlerin bu konudaki kabulüne göre doğal yaşam süresi mizaca göre belirlenir ve mizacı gereği doğal yaşam süresi 100 yıl olan bir kişinin koruyucu hekimlik uygulamalarıyla 120 yıl yaşaması mümkün değildir.⁴⁵

Buradan anlaşılabacağı üzere İbn Sînâ doğal yaşam süresi kabulünü tamamen reddetmez yalnızca bu sürenin her birey için her koşulda geçerli olmayacağını savunur. Bu kabulün halk arasında kesin bir kural gibi yaygınlık kazandığını ancak hekimlere göre herhangi bir kişinin kendi doğal yaşam süresi dışında bir ömre ulaşması mümkün olmadığını söyler.

3.3. Hipokrat Külliyyatına Müslüman Tıpçıların Getirdiği Yorumlarda Maksimum Yaşam Süresi

Tıbbın babası olarak anılan Hipokrat maksimum yaşam süresine dair net bir söz söylememiştir. Her ne kadar tıbbi hedefleri arasında sağlıklı bir yaşlılığı mümkün kılmak bulunsa da uzun ömür konusuyla ilgilenmemiştir.⁴⁶ Bununla birlikte Hipokratik külliyyata Müslüman hekimler tarafından yazılan şerhlerde maksimum

44 Mütercim metni anlamlandırma ve açıklama amacıyla çok sayıda tashih, derkenar ve klasik tıp kaynaklarına referanslar içeren notlar bırakmıştır. Bu bağlamda Tokadî yalnızca mütercim değil, aynı zamanda şârih olarak da önemli bir rol oynamıştır. Ancak bu notların mühim bir kısmı temiz kopyaya alınmamıştır. Tokadî'nin çevirisine ek olarak yaptığı bu açıklamalar eserin neşrinde dipnotlarda gösterilmiş ve bu hususa hazırlayanların önsözünde dikkat çekilmiştir: Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi, "Önsöz," Tokadî Mustafa Efendi, *Tahbîzu'l-Mathûn*, 1:30-31.

45 Tokadî, *Tahbîzu'l-Mathûn*, 1:743.

46 Lucian Boia, *Forever Young: A Cultural History of Longevity*, çev. Trista Selous (London: Reaktion Books, 2004), 26.

yaşam süresine yönelik bazı yorumlara rastlamak mümkündür. Müslüman hekimlerin şerh yazdığı Hipokrat eserlerinin başında *Kitâbu'l-Füsûl* (Aforizmalar) adlı eser gelmektedir.⁴⁷ Bu şerhlerde hekimler Hipokrat aforizmalarının en meşhuru “Sanat uzun, hayat kısa.”⁴⁸ sözünde dile getirilen hayatın kısalığı konusunu açıklarken insanın maksimum yaşam süresi konusuna da değinmişlerdir.

Ünlü hekim ve düşünür İbnü'n-Nefis (ö. 1288) bu aforizmayı açıklarken insan ömrünün sınırlı oluşuna değinir ve nadiren aşılan bir sınır olarak 120 yıla işaret eder:

Ömür, yaşamanın süresidir. Birçok kitabımızda onun sınırlı olduğunu iddia ettik. Bununla birlikte sınırlılığı ve kısalığı için herhangi bir nedensel argümanla karşılaşmadık. Tümevarım mantığı genellikle altmış ıla yetmiş yıl arasında sürdüğünü ve ancak nadiren 120'nin ötesine geçtiğini göstermektedir.⁴⁹

İslam tarihinin bilinen ilk operatör doktoru, ilk müstakil cerrahi kitabının müellifi olarak anılan ve Hristiyan Araplardan olan İbnü'l-Kuff (ö. 1286) *Kitâbu'l-Füsûl*'ü şerh etmek için telif ettiği *el-Usûl fî Şerhi'l-Fusûl* adlı eserinin⁵⁰ üçüncü faslında doğal olmayan ömür olarak nitelendirdiği genellikle altmış ıla yetmiş yıl süren ömür ile insanın doğal ömrü olarak nitelendirdiği 120 yıl ömür konusunu tartışır. Bir sonraki fasılda ise doğal insan ömrü olan 120 yılın nadiren görüldüğünü ve beşinci fasılda insan ömrünün bir sınırı olması gerektiğini

47 Esin Kahya, “Hipokrat,” *TDVİA* (İstanbul: TDV, 1998), 18:121.

48 Orijinali Grekçe olan bu söz Latince çevirisi “*Ars longa vita brevis*” şeklinde meşhur olmuştur. Burada sanat ile kastedilenin tıp olduğu düşünülür. Sözün devamında hekimin vereceği ani kararların önemine dikkat çekilir: “Yaşam kısadır, sanat uzun, fırsat gelip geçici, tecrübe güvenilmez, kararsa zor. Bir hekim sadece yapması gereken şeylere kendini vermemeli, aynı zamanda hastası ve yardımcısıyla iş birliği içinde olmalı; elbette dış koşullar da buna dahil.”

49 Franz Rosenthal, “Life is Short, The Art is Long’: Arabic Commentaries on the First Hippocratic,” *Bulletin of the History of Medicine* 40, no. 3 (1966): 240. Rosenthal, çevirdiği bu metni aldığı nüsha Ayasofya 3554, 35^b-36^b hakkında şu bilgileri aktarır: “Metin, genel olarak İbnü'n-Nefis'in çalışmasını yeniden üretmekte olup bilinmeyen yazarın kendi küçük katkıları da bulunmaktadır. Ayrıca yazar, İbn Ebî Sâdık ve İbnü'l-Kuff'u da kullandığını belirtmektedir. İkincisinden, açıkça doğal yaşam süresi olarak 120 yıl ve *İncil*'deki uzun ömre atıfta bulunan bilgileri elde ettiği anlaşılmaktadır.” Ayrıca İng. *extends beyond* ötesine geçer, aşar ifadesi ile karşıladığı Ar. *tecâveze* ifadesinin akuzatifle kullanıldığında *extends up to* -e kadar ulaşır ifadesiyle çevrilmesinin muhtemelen daha doğru bir tercih olabileceği notunu düşer.

50 Ömer Mahir Alper, “İbnü'l-Kuf,” *TDVİA* (İstanbul: TDV, 2000), 20:116.

savunur. İbnü'l-Kuff, Rosenthal'in değerlendirmesiyle “Müslüman âlimleri daima rahatsız eden *Kitab-ı Mukaddes*'teki uzun yaşam problemi” hakkındaki yorumları üç başlıkta ortaya koyar. Astrologlara göre o dönemki göksel haritalar insanların daha uzun yaşamasını gerektirmektedir. Hekimler ise o dönemin insanların belki de günümüzden farklı bir şekilde yıl ve ay ölçtüklerini öne sürerek bu durumun daha uzun ömür algısına yol açtığını savunmuştur. Din tarihçileri ise dünyada henüz insan türü yaygın değilken insanlara Tanrı tarafından uzun ömürler bahşedildiğini ve bu sayede insan türünün çoğalmasını ve tamamlanmasının sağlandığını öne sürmektedir. İbnü'l-Kuff en doğru görüşün sonuncusu olduğunu savunur.⁵¹ Bu da onun tarihî kayıtlardaki uzun ömürlülüklerin belirli amaçlar uğruna ilahî müdahalenin bir sonucu olduğu fikrini desteklediğini göstermektedir.

3.4. Maksimum Yaşam Süresi Kabulüne Dinî Bakış Açısıyla Getirilen Bir İtiraz Örneği

Yukarıda kendi ifadelerinden aktardığımız kısımlardan anlaşıldığı üzere İbnü'n-Nefis nadiren aşılın bir sınır olarak 120 yıl yaşam süresini kabul eder. İbn Sînâ'nın *el-Kânûn fi't-Tıbb* eserinin özeti mahiyetindeki *el-Mûcezz fi't-Tıbb* adlı eserinde insanı doğal yaşam süresi olan 120 yaşa ulaştırmayı tıbbın bir faydası olarak gösterir. Gerekli şartlar sağlandığında bazı kişilerin bu yaşa ulaşmasının mümkün olduğunu söyler.⁵² Eserin Ahmed bin Kemâl tarafından yapılan Türkçe tercümesinde⁵³ bu konuda herhangi bir itiraz görülmezken⁵⁴ Sürûrî (ö. 1562) tarafından kaleme alınan şerhte derkenar notu olarak bir itiraz yer alır. Sürûrî, hekimlerin hükmüne göre insanın doğal ömrünün 120 yıl olduğu bilgisini

⁵¹ Rosenthal, “Life is Short, The Art is Long,” 242-243.

⁵² Abdulazîz Azbâvî ve Ahmed Ammâr, *el-Mûcezz fi't-Tıbb: İbnü'n-Nefis*, 5. bs. (Kahire: Vizâretü'l-Evkâf, 2008), 55.

⁵³ Bursalı Mehmet Tahir, eserin mütercimi olarak Âhî Çelebi'yi (ö. 1524) göstermiş ve onun bu hatası alıntıladığımız tez de dâhil olmak üzere birçok çalışmada tekrar edilmiştir. Son yıllardaki bir çalışmada tercümedeki bilgilerden hareketle bu hata düzeltilmiş ve mütercimnin Ahmed b. Kemâl olduğu tespit edilmiştir: Gelibolulu Sürûrî, *Şerh-i Mûcezz fi't-Tıbb: İbnü'n-Nefis'in el-Mûcezz fi't-Tıbb'ının Şerhi: İnceleme-Metin*, haz. Mücahit Kaçar, Ahmet Akdağ (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2022), 38-40.

⁵⁴ Çiğdem Aydın, “Âhî Çelebi Tercemetü'l-Mûcezz Fi't-Tıbb (Giriş-İnceleme [Söz Dizimi]-Metin [1b-70a Varakları Arası]-Dizinler” (Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2016), 106.

aktarır ve bu hükmün geçersiz olduğunu savunur. Zira Hz. Âdem ve Hz. Nûh gibi kişilerin ömürleri bu sayıyı aşmıştır.⁵⁵

Şârih burada eserini şerh ettiği hekimin asıl savunduğu noktayı gözden kaçırmış olabilir. Belirttiğimiz gibi İbnü'n-Nefis bu sürenin nadiren aşıldığını söyler, asla aşılmayacak bir sınır olarak görmez. Yine de derkenardaki bu itiraz maksimum yaşam süresinin literatürde her zaman ve her şekilde kabul edilmediğini göstermesi bakımından dikkate değerdir. İtirazın dayanak noktası da yukarıda geçtiği üzere Râzî'nin tefsirindeki ile aynıdır: Naslarda ömrü bu süreyi aşan kişilerin varlığından söz edilmesi.

3.5. Kindî'nin 120 Yaşına Ulaşmadığı İçin Kaleme Aldığı Risalesi

İlk İslam filozofu olarak anılan ve felsefe, astronomi, matematik, tıp gibi birçok alanda eser vermiş Ya'kûb bin İshâk el-Kindî (ö. 866?)⁵⁶ de bu yaşam süresini dikkate almıştır. Ünlü göz hekimi ve biyografi yazarı İbn Ebû Usaybia (ö. 1269) İslam tıp tarihinin önemli eserlerinden olan '*Uyûnü'l-Enbâ*' adlı eserinde Kindî'nin biyografisinde onun 281 eserini sıralar. Bunlardan biri de doğal insan yaşam süresi olan 120 yaşına ulaşmadan öleceği için özrünü belirttiği bir risaledir (*Risâletün fi tizârihi 'an mevtihi düne kemâlihi li-sinnil-tabî'ah elletî hiye mi'e ve işrûne sene* (120 yıl olan doğal yaşam süresine ulaşmadığı için üzüntülerini dile getiren risale).⁵⁷

Kindî'nin ömrünün doğal yaşam süresi olan 120'ye ulaşamayacağını açıklama konusunda, eski zamanlarda söylenegelen daha sonra aksi ispatlanan ömrün uzunluğu konusunda yazmış olduğu eserleri dikkate değerdir. Tufan'dan önce ömürlerin uzun oluşu biri varsayımsal, diğeri hakiki olmakla iki şekilde açıklanıyor: Her mevsime bir yıl dendiği için ömürler mesela dört kat daha fazla sanılıyor. Ya da tufandan önceki yeryüzünün doğası ile insanın bünyesi şimdiki doğa ve bünye gibi değildi. Yeryüzünün eski doğası ve insanın bünyesi Tufan ile değiştirilmiş, sonucunda ömür kısalmıştır. Kindî'nin bunu nasıl açıkladığı malum değilse de bu şekilde veya buna çıkan bir açıklama olacağı muhtemeldir.⁵⁸

⁵⁵ Gelibolulu Sürûrî, *Şerh-i Mûcezz fi't-Tıbb*, 123.

⁵⁶ Mahmut Kaya, "Kindî, Ya'kûb bin İshâk," *TDVİA* (İstanbul: TDV, 2002), 26:58-59.

⁵⁷ İbn Ebû Usaybia, '*Uyûnü'l-Enbâ*' *fi Tabakâti'l-Etîbbâ*' (Beyrut: Dârü'l-Mektebeti'l-Hayât, [t.y.]), 290. Kindî'nin konuyu kendisi üzerinden değerlendirdiği bu risalenin dikkate değer bilgiler sunacağı tahmin edilebilir ancak bahsi geçen risalenin çevirisine veya orijinal metnine ulaşamadık.

⁵⁸ Osman Şenlik, "İzmirlî İsmâîl Hakkı-Felsefe-i İslâmiye Târîhi [El-Kindî]: İnceleme-Metin-Dizin" (Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, 2016), 76.

3.6. Ömür Uzatan Besinlerle Ömrü Ne Kadar Uzatmak Mümkün?

Tıp dışındaki eserlerde ömür uzatma yöntemlerinden bahsedildiğinde yine bir sınır olarak 120 yıl karşımıza çıkmaktadır. Mesela Endülüslü botanik âlimi İbnü'l Avvâm (ö. on ikinci yüzyıl), Orta Çağ'ın tarım ve hayvancılık alanında en kayda değer eserlerinden biri kabul edilen *Kitâbü'l-Filâha* adlı eserinde sarımsağın düzenli tüketildiğinde ömrü uzattığını belirtir. Ona göre sarımsak tüketimi insanı doğal yaşam süresi olarak kabul edilen 120 yaşına kadar ulaştırabilir.⁵⁹ Bu bilgi ömrü uzatan besinlerden bahsedilirken bile maksimum yaşam süresine dair kabullerin göz önünde tutulduğunu gösteren bir örnektir.

Değerli taşlardan bahseden cevâhîrnâme literatüründe panzehir taşının ömür uzatıcı özelliğinden söz edilir. Müellifi belli olmayan ve 1827 yılında taşbaskı olarak yayımlanan *Cevâhîrnâme* adlı eserde 12 adet değerli taşın özellikleri anlatılmakta olup yüz yirmi yıllık ömrü doğal bir sınır olarak kabul eden ifadelere yer verilmiştir. Eserde "Bir kimse haftada altı kırat panzehir yese Allah ona ömr-i tabîi ihsan eder ki bu da yüz yirmi yıldır." denilmektedir. Panzehir taşının sadece ömrü uzatmakla kalmayıp bedensel hastalıkları, zehirleri ve zehirli yiyecekleri de savdığı ifade edilir.⁶⁰ Bu bilgi uzun bir ömrün yalnızca doğal sınır kabul edilen yüz yirmi yıla kadar mümkün olabileceğine işaret etmektedir.

4. Astroloji Disiplinine Göre Maksimum Yaşam Süresi

Maksimum yaşam süresi tarih boyunca farklı kültürlerde merak uyandırmış ve astroloji gibi disiplinlerde açıklanmaya çalışılmıştır. Günümüzde de pek çok insanın itibar ettiği astroloji, kadim İslami literatürdeki adıyla *ilm-i ahkâm-ı nücûm* gök cisimlerinin insan hayatını etkilediği inancına dayanan bir disiplin ya da modern çağın bakış açısıyla bir sözdebilim (pseudoscience) dalıdır. Astronomiyle yani gök cisimlerinin konum ve hareketlerini tespit eden *ilm-i nücûm*la arasındaki fark, astrolojinin bu konum ve hareketleri bir işaret sistemi olarak görmesi ve bu işaretlerin okunarak geçmiş, gelecek ve şimdiki durumlara dair hükümler çıkarılabileceğine inanmasıdır. Bu anlamda astroloji, astronominin metafiziği olarak kabul edilir. Bu metafiziğe göre ortaya konan çıkarımlar *ihtiyârât* ve *mevâlid*

⁵⁹ Mükerrrem Bedizel Zülkifâr Aydın, *Terceme-i Kitâbü'l-Filâha Ziraat Kısmı Çeviriminin-İnceleme-Sözlük* (İstanbul: Kitabevi, 2011), 355-56.

⁶⁰ Remzi Demir ve Mutlu Kılıç, "Cevâhîrnâmeler ve Osmanlılar Dönemi'nde Yazılmış İki Cevâhîrnâme," *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, s. 14, (2003): 56.

adlı iki ana grupta toplanan bir literatür oluşturur. İhtiyârât bir işe başlamanın uğurlu veya uğursuz vakitlerini belirleyen takvimler hazırlarken, konumuzla ilgili olan mevâlid doğum anındaki gök cisimlerinin konum ve hareketlerine bakarak kişinin hayatına ve yaşam süresine dair kehanetlerde bulunur. İlk kez Bâbilliler tarafından kullanılan ve İran'da Sâsânîler döneminde gelişen bu yöntem Hindistan'ın etkisiyle şekillenmiş; Helenistik literatür aracılığıyla Müslüman ve Yahudi astrologlar arasında yaygınlaşmıştır.⁶¹

4.1. İlm-i Ahkâm-ı Nücûma Göre Ömür Süresine İşaret Eden Göstergeler

İlm-i ahkâm-ı nücûma göre doğumun belirli göksel döngülere denk gelmesi kişinin yaşam süresini etkileyebilecek önemli bir gösterge olarak kabul edilir. Bu bağlamda, doğum anının *kıran-ı vasatî*⁶² (orta kıran) veya *kıran-ı ekber* (büyük kıran) sürecine denk gelmesiyle kişinin ömrünün bu döngülerin süresiyle paralel olabileceğine dair bir inanış vardır. Hekimbaşı Azîz Efendi'nin (ö. 1783) bu alanda kaleme alınmış bir ansiklopedi niteliğindeki *Terceme-i Eşcâr u Esmâr* adlı eserinde bu konuya yönelik kapsamlı bilgiler bulunmaktadır. Eserde İslam tarihinin önde gelen astronom ve astrologlarından Ebu Ma'sher el-Belhî'den (ö. 886) alıntıyla şunlar söylenir: Eğer doğum kıran-ı vasatî döngüsü sırasında gerçekleşirse ve doğum haritasında Satürn veya Jüpiter *tâli*'⁶³ (yükselen) konumundaysa; gündüz doğan bir bebek için Güneş ya da gece doğan için Ay *heylâc*⁶⁴ (yaşam kaynağı)

61 Tevfik Fehd, "İlm-i Ahkâm-ı Nücûm," *TDVİA* (İstanbul: TDV, 2000), 22:124-25.

62 "Kıran" terimi, genel anlamda Jüpiter/Müşteri ve Satürn gezegenlerinin aynı burçta buluşmasını ifade eder ve bu durum "kıran-ı ulviyyan" olarak adlandırılır. Ancak kıran'ın süresine ve döngüsüne bağlı olarak üç farklı kıran türünden söz edilir. Küçük kıran, Satürn ve Jüpiter'in her 20 yılda bir aynı burçta buluşmasıyla oluşur. Bu döngüde her 20 yılın sonunda gezegenler dokuz burç ilerleyerek farklı bir burçta kıran oluşturur. Orta kıran, küçük kıran'ın on iki kez tekrarlanması sonucunda 240 yılda tamamlanır ve bu sürecin sonunda kıran, bir burç kayarak tekrar başlar. En uzun süreli olan büyük kıran ise orta kıran'ın dört kez tekrarlanmasıyla, yani 960 yıllık bir döngüde meydana gelir. Bu kıran, ilk kıran'ın başlangıç burcu olan Koç burcuna geri dönmesiyle sonuçlanır. Yavuz Unat, "Eski Astronomi Metinlerinde Karşılaşılan Astronomi Terimlerine İlişkin Bir Sözlük Denemesi," *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, s. 11 (2000): 666-67.

63 Güneş'in günlük yörüngesinde ufuktan yükseldiği nokta, doğuş noktası, birinci ev, bkz. Hekimbaşı Aziz Efendi'nin *Tercüme-i Eşcâr u Esmâr*'ı: *Tarihî Astrolojinin Kaynaklarından "Ağaçlar ve Meyveler"*: *İnceleme-Tenkitli Metin*, haz. Dilek Işıkhân (İstanbul: DBY, 2023), 138.

64 Yeni doğanın yaşam süresini tespit için kullanılan terim, yaşam kaynağı. Bkz. Hekimbaşı Aziz Efendi'nin *Tercüme-i Eşcâr u Esmâr*'ı, 133.

olarak kabul edilirse, diğer gezegenler de uygun pozisyonlarda yer aldığında bu kişinin ömrünün kıran-ı vasatî süresi olan yaklaşık 248 yıl olabileceğine inanılır. Doğum kıran-ı ekber döngüsüne denk geldiğinde ve aynı olumlu astrolojik koşullar sağlandığında kişinin ömrünün kıran-ı ekber süresi olan yaklaşık 980 yıl olarak öngörüldüğü belirtilir. Hz. Nûh'un 950 yıl süren uzun ömrü bu uzun yaşam beklentisine kanıt olarak gösterilmiştir.⁶⁵

İlm-i ahkâm-ı nücûmda ömür süresi ile gök cisimlerinin hareketleri arasındaki ilişkiyi anlamak için "atıyye" kavramını bilmek gereklidir. *Tercüme-i Eşcâr u Esmâr*'da bu kavram ayrıntılı olarak açıklanmış ve hesaplama yöntemleri verilmiştir.⁶⁶ Kelime "bağış, lütuf, ihsan" anlamlarına gelmekle birlikte burada "gök cisimlerinin konum ve hareketlerine göre dünya ve insanlar üzerinde tesirde bulunduğu inanılan kozmik güç" anlamında kullanılır. Her bir gök cisminin konum ve hareketine göre farklı tesir sürelerini ifade eden büyük, orta ve küçük olmak üzere üç farklı atıyyesi bulunur. Bu atıyyeler için farklı hesaplama yöntemleri geliştirilmiştir.

Güneş ve Ay'ın büyük atıyyesi, gökyüzü hareketlerinin üçte biri (120 derece) olarak kabul edilir ve her derece bir yıl olarak hesaplanır. Ancak Ay'ın karanlık fazı olarak kabul edilen 12 derece bu hesaptan çıkarıldığında Ay'ın büyük atıyyesi 108 dereceye karşılık gelir. Böylece Güneş'in büyük atıyyesi 120 yıl, Ay'ın büyük atıyyesi ise 108 yıl olarak belirlenmiştir.

Güneş'in küçük atıyyesi şeref⁶⁷ derecesi olarak bilinen 19 derece ile ölçülür ve her derece bir yıla karşılık geldiği için bu atıyye 19 yıl sürer. Ay'ın küçük atıyyesi ise Ay'ın bir noktadaki kavuşuma tekrar dönme süresi dikkate alınarak 25 yıl olarak belirlenir.

Orta atıyye, büyük atıyyenin dörtte biri (30 derece) ile küçük atıyyenin yarısının (9,5 derece) toplamına eşittir ve bu da 39,5 yıl olarak hesaplanır. Ay'ın orta atıyyesi de aynı sonucu verir.

Beş gezegenin (Jüpiter, Satürn, Mars, Venüs ve Merkür) atıyyeleri ise Mısır astronomisinde belirlenen ekliptik düzlemdeki konumlarına göre belirlenir. Her bir derece bir yıla karşılık gelir ve buna göre gezegenlerin atıyye süreleri şu şekilde

⁶⁵ Hekimbaşı Aziz Efendi'nin *Tercüme-i Eşcâr u Esmâr*'ı, 288.

⁶⁶ Hekimbaşı Aziz Efendi'nin *Tercüme-i Eşcâr u Esmâr*'ı, 300-301.

⁶⁷ Şeref, bir gök cisminin ekliptik dairesinde en güçlü etki gösterdiği ve en yüksek tesir potansiyeline sahip olduğu derecedir. Bkz. Unat, "Eski Astronomi Metinlerinde," 688. Yaygın kabule göre Güneş'in şeref noktası Koç burcunun 19. derecesi; Ay'ın şeref noktası Boğa burcunun 3. derecesidir.

hesaplanır: Jüpiter için 79 yıl, Satürn için 57 yıl, Mars için 66 yıl, Venüs için 82 yıl ve Merkür için 86 yıl. Tüm bu hesaplamalar göz önünde tutulduğunda en büyük atıyyesi olan gök cismi Güneş'tir ve bu da 120 sayısına karşılık gelmektedir.

Tercüme-i Eşcâr u Esmâr'da yukarıda aktardığımız kıran süreçlerine denk gelen çok uzun ömürlerden başka bu sürenin atıyyelere göre tespit edildiği görüşüne de yer verilir.⁶⁸ Buna göre doğum anında Güneş heylâc ve kethüda olursa kendi büyük atıyyesini verir ki bu da 120 yıldır. İki uğursuz (Mars ve Satürn) dışındaki gezegenler de uygun konumlarda olursa Venüs sekiz yıl, Merkür yirmi yıl ve Jüpiter on iki yıl olarak kabul edilir. Böylece toplamda 185 yıl olur ve doğanın ömrünün böyle uzun olacağı umut edilir. Ebu Ma'ser el-Belhî bu görüşü savunmaktadır. Ancak cumhurun görüşüne göre doğan kişinin ömrü en fazla Güneş'in büyük atıyyesi ölçüsünde olabilir ki bu da yukarıda açıkladığımız gibi 120 yıldır.

Bu bölümde aktardığımız bilgilerden hareketle astroloji disiplinine göre 950 seneye kadar ulaşan ve insanlık tarihinde birkaç örnekle anılan çok uzun ömür süreleri kıran'lar gibi çok ender görülen gök olayları sırasında dünyaya gelen kişilere özeldir. Aynı şekilde nadiren ulaşılan 120 yıllık bir ömür süresi de birkaç gök cisminin uygun konumunda olduğu nadir durumlara özeldir. Yani doğum anında gök cisimlerinin konumu ne kadar nadir görülen bir durumsa ömür de o kadar az kişiye nasip olan uzun bir ömürdür. Bunun dışında 120 sayısının dairenin çapı olan 360'nın üçte biri olduğuna dikkat etmemiz gerekir. Yukarıda açıkladığımız gibi işlem pratikliği sağlayan sayıların öne çıktığı görülmektedir.

4.2. Devr-i Kamer'de Ömürlerin Kısaldışı

Eski çağlardaki çok uzun yaşayan insanların varlığından söz edilirken artık o yaşlara ulaşan insanların görülmeşi "Devr-i Kamer" kavramı ile ilişkilendirilir. Nebâtîlerden gelen bir inanışa göre yedi gök cisminin her birinin biner yıllık (bir rivayete göre yedi bin yıllık) bir devri vardır. Her biri bu devir sürecinde dünyaya tesir etmektedir. Eski astronomi bilgisine göre bu döngü en dıştaki gezegen olan Zühâl (Satürn) ile başlayarak Mirrîh (Mars), Müşterî (Jüpiter), Şems (Güneş), Zühre (Venüs) ve Utârid (Merkür) seyyarelerinin devreleriyle devam etmiş ve nihayet birinci kat gökte olan Kamer (Ay) devrine gelinmiştir.⁶⁹ Bu anlamda Devr-i Kamer,

⁶⁸ Hekimbaşı Aziz Efendi'nin *Tercüme-i Eşcâr u Esmâr*'ı, 288.

⁶⁹ Sebahat Deniz, "Klasik Türk Şiirinde 'Devr-i Kamer' Anlayışı," *Türklük Araştırmaları Dergisi*, s. 19 (2008): 151.

"Âhir Zaman"dır ve Âhir Zaman'da ömürler kısalmıştır. Bu durum klasik Türk şiirinde Devr-i Kamer'in fitneden sonra en çok dile getirilen özelliğidir.⁷⁰

Devr-i Kamer'de kısalan ömürlerin 120 yıl ile sınırlandırıldığına dair inancı *Dürr-i Mecnûn*'da görmek mümkündür. Ahmed-i Bîcân (ö. 1466'dan sonra) tarafından telif edilmiş bu eser, ayet, hadis ve hikâyelerle dünya, gökler, yıldızlar, dağlar, ırmaklar, adalar, yarı insan yarı hayvan canlılar gibi çeşitli konulardan bahseder ve on altıncı yüzyıl Osmanlı kültür dünyasının kozmografya ansiklopedisi niteliğindedir. Toplam 18 baptan oluşan eserin 11. babı insanların ömürlerinin nasıl belirlendiğine dair bilgiler içermektedir. Bu bölümde Ahmed-i Bîcân, insanların ömür sürelerinin dünya üzerindeki yedi gezegenden hangisinin devrinde yaşadıklarına göre şekillendiğini belirtir.

Müellife göre Hz. Âdem yaratıldığında Dünya, Zühâl (Satürn) devrindeydi. Zühâl, her burcu uzun bir sürede, iki buçuk yılda tamamlar ve bu nedenle o dönemin insanları bin yıl kadar yaşardı. Hz. Âdem de bin yıl yaşamış ve boyu da bu uzun ömre göre oldukça uzun olmuştur.⁷¹ Zühâl devrinin ardından Müşterî (Jüpiter) devri başlamış ve bu gezegenin devri daha kısa olduğu için insanların ömürleri ve boyları da kısalmıştır. Mirrîh (Mars) devrinde ömürler daha da kısalmıştır. Bu bağlamda müellif Hz. Nûh'un uzun ömrüyle ilgili ilginç bir anekdot aktarır: Nûh Peygamber 180 yaşındaki bir kızla evlenmek ister ancak kız henüz evlilik çağına erişmediği için onunla evlenebilmek için 20 yıl daha bekler.

Ahmed-i Bîcân'a göre zaman ilerledikçe dönüşünü daha kısa sürelerde tamamlayan gök cisimlerinin devirleri gelmiş, böylece ömürler kıalmaya devam etmiştir. Şimdi Kamer (Ay) devrinde yaşamaktayız. Ay, bir burçta iki buçuk gün kalır ve on iki burcu bir ay içinde tamamlar. Dolayısıyla insanların ömürleri de bu hızlı devre göre kısalmıştır. Devr-i Kamer'de yaşayan insanların ömürleri 120 yılı geçemez. Müellif, bu bilgileri bilginler, akıllı kişiler ve filozofların eserlerine dayandırarak verdiği söyler.⁷²

70 Deniz, "Klasik Türk Şiirinde Devr-i Kamer," 170.

71 Eski insanların bedenlerinin büyük olduğu inancı da klasik eserlerde tartışmalı bir konudur. Mesela meşhur tarih ve coğrafya bilgini, gezgin Mes'ûdî (ö. 956) *Mürûcû'z-Zeheb*'de insan ömrünün zamanla kıaldığını kabul etmekle beraber eski insanların daha büyük cüsseli olduğuna karşı çıkar. Bu görüşünü kadim çağlardan kalma evlerin normal boyutlarda olmasıyla delillendirir. Mes'ûdî, *Mürûcû'z-Zeheb ve Meadinü'l-Cevher: Altın Çayırıları ve Cevher Kaynakları*, çev. Sümeyye Revşen Okumuş (Ankara: Ankara Okulu, 2024), 2:175-176.

72 Yazıciğözü Ahmed Bîcân, *Dürr-i Mecnûn: İnceleme, Çevriyazı, Dizin, Tıpkıbasım*, haz. Ahmet Demirtaş (İstanbul: Akademik Kitaplar, 2009), 172.

Dürr-i Meknûn'a göre insan ömrünün 120 yıl ile sınırlı oluşunun bir diğer nedeni insanın Anâsır-ı Erba'a adı verilen dört unsurdan yaratılmış olmasıdır. Eserde belirtildiğine göre filozoflar insanın yaratıldığı ateş, toprak, hava ve su unsurlarının her birinin insan bedeninde otuz yıl boyunca baskın bir etki gösterdiğini ifade etmiştir. Ayrıca, insan bedenini oluşturan Ahlât-ı Erba'a yani kan, safra, balgam ve sevdadan her birinin de otuz yıl hükmü olduğu aktarılmaktadır. Müellif, bu dört unsurun hükümlerinin tamamlandığında ($4 \times 30 = 120$ yıl) insan bedeninde canlılığın sona ereceğini vurgulamaktadır.⁷³

5. Maksimum Yaşam Süresinin 12 Sayısı ile İlişkisi

Maksimum yaşam süresi olarak 120 yıldan söz edildiğinde bu sayının 12 sayısının 10 katı olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekir. Günümüzde de düzine adıyla bir birim olarak kullanımda olan 12 sayısı, tarih boyunca pek çok kültür ve disiplinde hem pratik hem de sembolik olarak önemli bir yer tutmuştur. Öncelikle bu sayı bölünebilirlik açısından oldukça kullanışlıdır; 1, 2, 3, 4 ve 6'ya tam bölünebilir. Bu da ticaret, ölçüm ve takvim uygulamaları açısından 12 tabanlı sistemin uzun süre kullanılmasının nedenlerinden biri olmuştur. Bu pratikliğin bir sonucu olarak 12 sayısı zamanla sembolik değerler de kazanmıştır. Sümerlerde 12 gezegen, Hititlerde 12 yeraltı tanrısı, Olimpos'taki 12 Yunan tanrısı, Herkül'ün 12 görevi, Roma hukukundaki 12 levha kanunları, Roma tarihindeki 12 sezar, zodyak kuşağındaki 12 burç, Asya'da birçok toplum tarafından kullanılan 12 hayvanlı takvim, Oğuzların 24 boyunun 12'sinin Bozok 12'sinin Üçok kolundan gelmesi, Yahudilikte Hz. Ya'kûb'un 12 oğlundan gelen 12 kabile, Hristiyanlık'ta Hz. İsa'nın 12 havarisi, İslam'da 12 imam gibi örnekler en bilindik örneklerdir ve bu örnekler kolaylıkla çoğaltılabilir. Annemarie Schimmel (ö. 2003), *Sayıların Gizemi* kitabında 12 sayısının manevi olan ile maddi olanın bir kombinasyonu olarak 3 ve 4'ün birleşimi olduğunu, ayrıca 5 ile 7 gibi iki önemli sayının toplamını temsil ettiğini belirtir. 12 sayısının Babil ve Mısır gibi kadim uygarlıklarda özellikle burçlar, ayın evreleri ve yıldızlar gibi unsurlar üzerinden büyük bir öneme sahip olduğunu vurgulayan Schimmel, farklı kültürlerden bu sayının önemine dair örnekler sunar.⁷⁴

⁷³ Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân, *Dürr-i Meknûn*, 172-173.

⁷⁴ Annemarie Schimmel, *Sayıların Gizemi*, çev. Mustafa Küpüşoğlu (İstanbul: Kabalcı, 1998), 214-224.

Annemarie Schimmel, İslam'da 12 sayısının Yahudi-Hristiyan geleneğine kıyasla daha az belirgin bir değere sahip olduğunu söylese de⁷⁵ Demircan "İslam Kültüründe On İki Rakamı" başlıklı çalışmasında bu sayının İslam tarihinde ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Demircan, İslam tarihi boyunca hesaplamadaki pratikliği nedeniyle çeşitli ölçü ve tartı birimlerinde (örneğin, bir düzine 12 adet, bir berid 12 mil, bir kıntar 120 rıtl gibi) ve vergi ile cizye gibi mali yükümlülüklerde 12 sayısının bölenleri ve katlarının sıkça kullanıldığını vurgular.⁷⁶ Ayrıca, siyer anlatılarında 12 sayısının ve onun katları olan 120, 1200, 12000 gibi sayıların sıklıkla kullanılmasını, verilen bilgilerin kesin olmadığı durumlarda rakamların yuvarlak hesapla sunulmasına bağlar. Demircan, bu yuvarlak hesaplama için 12 ve katlarının tercih edilmesinin, sayıya kutsallık ve gizem atfetme arzusundan kaynaklandığını ifade eder.⁷⁷

Schimmel, eserinde 12 kadar detaylı olmamakla birlikte 120 sayısına da yer verir. Avrupa geleneğinde bu sayıya 10 düzineye atfen "Büyük 100" denildiğini ve bu sayının *Eski Ahit*'te önemli bir yere sahip olduğunu söyler. Günümüzde bile Yahudiler arasında birinin adı geçtiğinde "120'sine kadar yaşasın." diye bağırıldıklarını aktarır.⁷⁸ Schimmel ayrıca 120 sayısını 40 ile ilişkilendirir. 40 sayısından bahsederken bu sayının yazgıyla ve çok sık olarak da ciddi durumlarla bağlantılı bir sayı olduğunu ve *Eski Ahit*'te insan hayatının ideal uzunluğunun 3x40 (120) yıl olduğunu söyler. Süleymân ve Dâvûd gibi İsrail krallarının 40 yıl hükümlanlık sürdüğünü hatırlatır.⁷⁹

Gelibolulu Mustafâ Âlî (ö. 1600) III. Murâd'ın 120 sene yaşayacağını öne sürdüğü *Câmi'u'l-Kemâlât* isimli risalesinde ve bu konuyu açıklamak için kaleme aldığı *Tâli'-i Selâtîn* isimli risalesinde 12 sayısının hikmetine vurgu yapar. Âlî, *Cifr-i Kebîr* adlı eserden ilk olarak Hz. Ali'nin "Harflerin tesirleri olduğu gibi sayıların da sırları vardır." sözünü aktarır ve bu sözün doğruluğunu kanıtlamak için Osmanlı padişahlarının tahta çıkış sıralarını örnek gösterir. Yedi sayısının yedi gök, yedi iklim gibi birçok önemli unsuru temsil ettiğini ve Osmanlı'nın yedinci padişahı Fâtih Sultan Mehmed'in bu sayının sırrıyla büyük bir sultan olduğunu belirtir. Benzer

⁷⁵ Schimmel, *Sayıların Gizemi*, 221.

⁷⁶ Adnan Demircan, "İslam Kültüründe On İki Rakamı," *İSTEM*, s. 4 (2004): 12.

⁷⁷ Demircan, "İslam Kültüründe On İki Rakamı," 21.

⁷⁸ Schimmel, *Sayıların Gizemi*, 292.

⁷⁹ Schimmel, *Sayıların Gizemi*, 266.

şekilde dokuz ve on sayılarının da tesirli sayılar olduğunu, dokuzuncu padişah Yavuz Sultan Selîm ve onuncu padişah Kânûnî Sultan Süleymân dönemlerinde çok sayıda fetih gerçekleştiğini vurgular. Ancak, sekiz ve on bir sayılarının böyle özel sırlara sahip olmadığını söyler; sekizinci padişah II. Bâyezîd ve on birinci padişah II. Selîm dönemlerinde büyük fetihlerin yaşanmadığını hatırlatır.⁸⁰

Âlî, sayıların en değerlilerinin 10 ve 12 olduğunu belirtir ve özellikle 12 sayısının gece ve gündüzün saatleri, yılın ayları gibi birçok yerde görülen hikmetli bir sayı olduğunu söyler. Onuncu padişah Kânûnî Sultan Süleymân'ın, atalarından daha uzun yaşayıp uzun yıllar hüküm sürdüğünü ifade eder. Aynı şekilde, on ikinci padişah III. Murâd'ın saltanatında gece ve gündüzün on iki saatinin ve yılın on iki ayının onun muradına uygun geçeceğini öne sürer. Ayrıca, Osmanlı padişahları arasında 12 ledünnî ilmin tamamına vâkıf birinin duyulmadığını ve bunun sadece on ikinci padişaha has olduğunu vurgular.

6. Tarihte 120 Yıl Yaşadığı Rivayet Edilen Kişiler

120 yıl ömür, ideal bir yaşam süresi olarak Herodot'un (ö. MÖ 425) *Tarih*'inde karşımıza çıkar. Herodot, Afrika gezisinde katıldığı yaşam sürelerine dair bir sohbeti aktarırken ekmek ve şarapla beslenen Perslerin en uzun ömürlüsünün 80 yıl yaşadığını, haşlanmış et yiyip süt içen Etiyopyalıların ömürlerinin ise 120 yıla ulaştığını hatta bunu bile aştığını söyler. Karşılaştığı bu insanların böylesine uzun yaşamalarını beslenme alışkanlıklarına ek olarak o bölgedeki bir su kaynağıyla ilişkilendirir. Kendisine anlatılanlara göre kaynağın suyu o kadar hafiftir ki yüzeyinde hiçbir nesne durmaz, dibe çöker. İnsanın cildini zeytinyağı sürülmüş gibi parlak hâle getirir ve menekşe kokuludur.⁸¹

6.1. Hz. Mûsâ

Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Mûsâ'nın 120 yıl ömür sürdüğü ve vefat ettiğinde gayet sağlıklı olduğu söylenir.⁸² İslami kaynaklarda da bu bilgi yer almaktadır. Bu konuyla ilgili bir hadis-i şerif tespit edemedik. Hz. Mûsâ ile ilgili hadislerin derlendiği bir yüksek lisans tezinde onun vefat yaşına dair bir bilgi yer almaz. Mesela Hâkim en-Nisâbûrî'nin (ö. 1014) *Müstedrek*'inde Hz. Mûsâ'nın vefatıyla

⁸⁰ Haydar Egesel, "Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Câmi'ü'l-Kemâlât ve Tâli'-i Selâtın Adlı Eserleri: İnceleme-Metin" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2024), 61-63.

⁸¹ Herodot, *Tarih*, çev. Müntekim Ökmen (İstanbul: Remzi, 1973), 179.

⁸² *Tesniye* 34:7.

ilgili sahih hadisler aktarılmışken onun vefat yaşına dair bir bilgi bulunmaz.⁸³ Bununla birlikte kısas-ı enbiya ve tarih kitaplarında Hz. Mûsâ'nın 120 yaşında vefat ettiği bilgisi yer alır. Sa'lebî'nin (ö. 1035) *'Arâ'isü'l-Mecâlis*'inde Hz. Mûsâ 120 yaşında vefat ettiğinde meleklerin birbirlerine "Allah'ın seçkin kulu Mûsâ bile öldü. Artık kimse kalıcı olmayı beklemesin." dediği aktarılır.⁸⁴ Benzer bir şekilde *Taberî Tarihî*'nde Hz. Mûsâ'nın vefatı ile ilgili farklı menkıbelerin derlendiği bir bölüm bulunur ve burada onun 120 yaşında vefat ettiği bilgisine yer verilir.⁸⁵

Hz. Mûsâ'nın vefat yaşına dair bu rivayetler Türk edebiyatında da karşımıza çıkar. *Envâru'l-Âşıkîn*'de onun vefatı ile rivayetler aktarılır ve 120 yaşında vefat ettiği nakledilir.⁸⁶ *Kıyasu'l-Enbiyâ*'da Hz. Mûsâ'nın ölüm meleşinin getirdiği elmayı koklayarak vefat ettiği ve ömrünün 120 yıl olduğu bilgisi verilmiştir.⁸⁷ Neşâtî'nin (ö. 1674) Hz. Âdem'den başlayarak 14 peygamberin hilyelerinin tasvir edildiği *Hilye-i Enbiyâ* adlı eserinde Hz. Mûsâ'nın yaşı ile ilgili şu beyit yer alır:⁸⁸

Sâl-i 'ömründe idenler tedkîk
Yüz yigirmi diyü kılmuş tahkîk

6.2. Hz. Yûsuf

Farklı kaynaklarda çeşitli sayılar öne sürülse de Hz. Yûsuf'un 120 yaşında vefat ettiği rivayet edilir.⁸⁹ Gelibolulu Mustafâ Âlî, III. Murâd'ın 120 yıl yaşayacağı iddiasını kanıtlamak için Hz. Yûsuf'un ömrünü örnek gösterir. Ona göre 12 sayısının sırrıyla on ikinci peygamber olan Hz. Yûsuf'un 120 yıl ömür sürdüğü gibi on ikinci padişah olan III. Murâd da 120 yıl yaşayacaktır.⁹⁰

83 Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, haz. Mustafa Abdulkâdir 'Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 2:634.

84 Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbü'rî Sa'lebî, *Kıyasu'l-Enbiyâ el-Müsemma 'Arâ'isü'l-Mecâlis* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009), 262.

85 İbn Cerîr Taberî, *Târîhu't-Taberî: Taberî Tarihî*, çev. Cemalettin Saylık (Ankara: Ankara Okulu, 2019), 1:444-48.

86 Abdullah Uğur, *Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân ve Envarü'l-Âşıkîn Adlı Eseri İnceleme-Metin* (Cambridge: Harvard University, The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, 2019), 1:112-113.

87 Emine Yılmaz, Nurettin Demir ve Murat Küçük, *Kıyas-ı Enbiyâ: Metin, Sözlük, Dizin, Notlar* (Ankara: TDK, 2013), 317-319.

88 Neşâtî, *Hilye-i Enbiyâ: Peygamberlerin Özellikleri: İnceleme-Metin*, haz. Bayram Ali Kaya (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2022), 121.

89 Uğur, *Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân*, 1:83.

90 Egesel, "Gelibolulu Mustafa Âlî'nin," 62.

6.3. Ahmed Yesevî

Ahmed Yesevî'nin (ö. 1166) 120 yıl ömür sürdüğüne ve bu uzun ömür süresinin manevi yönüne yönelik rivayetler konumuza yönelik dikkat çekici bir örnektir. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*'da Ahmed Yesevî'nin tarihî hayatı ile menkıbevi hayatının iç içe geçtiğini söyleyen Köprülü, onun menkıbevi hayatını ele alırken Hz. Muhammed'in vefat ettiği 63 yaşına vardığında yer altındaki çilehanesinde inzivaya çekildiğini ve rivayetlere göre 120, 125 ya da 133 yaşında vefat ettiğini aktarır.⁹¹ Yesevîliğin birincil kaynaklarına dayanarak yapılan bir araştırmada ise Ahmed Yesevî'nin 125-126 yaşlarında vefat ettiği ortaya konmuştur.⁹²

Çeşitli kaynaklarda 125, 126 veya 130 gibi farklı yaşlarda verilmesine karşın Ahmed Yesevî'nin ömrüyle ilgili en dikkat çekici rivayet Hızır'ın kendisine 120 yıllık bir ömür müjdelemesiyle ilgilidir. Bu rivayet Yesevî'nin soyundan gelen Mevlânâ Safiyyüddîn (ö. 1146 sonrası) tarafından kaleme alınmış *Nesebnâme Tercümesi*'nde yer alır. Menkıbeye göre Ahmed Yesevî henüz yirmi yaşındayken Hızır yanına gelip elinden tutar ve "Ömrünüz 120 sene olsun; pek çok müritli ulu bir şeyh olabilirsiniz." diye dua eder. Menkıbenin devamında Hızır'ın bu duasının bereketiyle Ahmed Yesevî'nin 120 yıl ömür sürdüğü ve 12 bin seyyid müridi olduğu aktarılır.⁹³ Kaynaklarda 125-126 yıl yaşadığı rivayet edilen Ahmed Yesevî'nin bu eserde 120 yıl yaşadığının ve bunun Hızır'ın duası ile gerçekleştiğinin söylenmesi ona atfedilen bu uzun ömür süresinin ilahi bir yönü olduğuna işaret eder. Müritlerinin sayısının 12 bin olarak ifade edilmesi de bu sembolik yapıyı destekler niteliktedir. Zira 12 sayısı yukarıda ifade ettiğimiz gibi birçok kültürde kutsal kabul edilen ve tamlık bütünlük anlamlarına gelen bir sayıdır.

6.4. Şeyh Edebali

Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'nin şeyhi ve kayınpederi Şeyh Edebali'nin (ö. 1326) ömrü de tıpkı Ahmed Yesevî'nin ömrü gibi 120 yaşa ulaşması ile dikkat çekmektedir. Osmanlı döneminde telif edilmiş çeşitli tarih ve biyografi kaynaklarında bu bilgi tekrar edilir. Neşrî'nin (ö. 1520?) *Kitâb-ı Cihânnümâ*

⁹¹ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar* (Ankara: TTK 1976), 37.

⁹² Bauyrzhan Saifunov ve Zhanbolat Sambetov, "Ahmed Yesevî Hakkında Bibliyografik Araştırma," *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, s. 105 (2023): 296.

⁹³ Mevlânâ Safiyyüddîn, *Neseb-nâme Tercümesi*, haz. Kemal Eraslan (İstanbul: Yesevi Yayıncılık, 1996), 61.

adlı tarihinde,⁹⁴ Matrakçı Nasûh'un (ö. 1560'tan sonra) *Târîh-i Âl-i Osmân* adlı tarihinde,⁹⁵ Mecdî Mehmed Efendi'nin (ö. 1591) *Hadâ'iku's-Şakâ'ik*'inde⁹⁶ onun 120 yıl ömür sürdüğü bilgisi yer alır. Âşık Paşazâde (ö. 1484'ten sonra) ise diğer kaynaklardan farklı olarak onun ömrünü 125 yıl olarak verir.⁹⁷ Bayram'a göre Osmanlı tarih yazarları Şeyh Edebalı'nın 120 sene yaşadığı iddiasını aralarında dönem farkı bulunan Baba İlyâs ile olan bağlantısını açıklayabilmek için uydurmuştur.

Şeyh Edebalı'nın 120 yıllık ömrüne yönelik bilgi veren kaynaklarda Şeyh Ahmed Yesevî'nin ömrü aksine herhangi bir ilahi lütuf vurgusu göze çarpmaz. Yine de Türkler için önemli bu iki din büyüğünün 120 yıl ömür sürdüklerinin aktarılması dikkat çekici bir husustur.

6.5. Eşrefoğlu Rûmî

Müzekki'n-Nüfûs isimli eseriyle tasavvuf edebiyatında önemli bir yer tutan Eşrefoğlu Rûmî'nin yüz yaşını aştığını rivayet edilir. 120 yaşında vefat ettiği de rivayetler arasındadır.⁹⁸

7. Farklı Dünyalarda Ortak Temenni: 120 Yıl Yaşama Duası

7.1. 120 Yıl Yaşa: Yahudi Kültüründen Bir Dua

"120 yıl yaşa" duası (İbranice: עד מאה ועשרים שנה / ad me'a veşrim şena), Yahudiler arasında günlük yaşamda ve doğum günü kutlamalarında sıkça kullanılan bir iyi dilek ifadesidir. Bu duanın *Tekvin* 6:3'te bahsedilen maksimum yaşam süresinden ve *Tesniye* 34:20'de ifade edildiği üzere Hz. Mûsâ'nın 120 yıl boyunca sağlıklı bir

⁹⁴ Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihânnümâ: Neşrî Tarihi*, çev. Faik Reşit Unat ve Mehmed A. Köymen (Ankara: TTK, 1949), 2:85.

⁹⁵ Matrakçı Nasûh, *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Târîh-i Âl-i Osmân (Osmanlı Tarihi 699-968/1299-1561): İnceleme-Tenkitli Metin*, haz. Göker İnan (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2019), 120.

⁹⁶ Mecdî, *Hadâ'iku's-Şakâ'ik: Mecdî'nin Şakâ'ik Tercümesi*, haz. Bilal Alpaydın ve Fatih Odunkıran (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2022), 1:130.

⁹⁷ Âşık Paşazâde, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, haz. Kemal Yavuz ve M. A. Yekta Saraç (İstanbul: K Kitaplığı, 2003), 327.

⁹⁸ Ahmet Özkan, "Eşrefoğlu Rûmî: Hayatı, Tasavvufi Görüşleri ve Eşrefiyye Tarikatı" (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2013), 26.

yaşam sürmesinden esinlenerek ortaya çıktığı düşünülmektedir.⁹⁹ Ayrıca küçük bir ses değişikliğiyle “100’e kadar 20 gibi yaşa” anlamını taşıyacak şekilde de söylenebilen bu ifade, Yahudi mizahında uzun yaşamla ilgili esprilerden biridir.¹⁰⁰

“120 yıl yaşa” dileği, günümüzde de dikkat çekici bir kültürel ifade olarak varlığını sürdürmektedir; örneğin, 2012 yılında İngiliz Yahudileri Temsilciler Kurulu başkanı, Kraliçe II. Elizabeth’in tahta geçişinin 60. yılı kutlamaları esnasında bu dileği kraliçeye iletmiş ve büyük ilgi görmüştür.¹⁰¹ Kraliçeye böyle bir dileğin ifade edilmesiyle –makalemizin sonunda örneklerini sunacağımız kasîde beyitlerinde görüleceği üzere– geçmişte padişaha ifade edilmiş olması ilginç bir paralellik oluşturmaktadır.

7.2. Bihterek: İran Takviminde 120 Yılda Bir Gelen Ay ve Şenlikler

Yahudiler arasında söylenegelen bu dua özellikle büyüklerin küçüklere yönelttiği bir iyi dilek temennisi olarak İran kültüründe de yer bulmaktadır. Bu duanın çıkış noktası olarak İranlı araştırmacı ve edip Müctebâ Mînovî’nin (ö. 1976) söz ettiği eski İran takvimine göre 120 yılda bir düzenlenen özel şenliklere ulaşma arzusuna işaret edilir.¹⁰² Bu şenlikler 120 yılda bir 13 ay çeken artık yıl uygulamasına dayanır.

Güneş yılı esaslı eski İran takviminde bir yıl her biri 30 gün çeken 12 aydan oluşuyor ve 360 gün tutan bu 12 aydan kalan 5 gün “âbân” veya “isfendâr” ayına ekleniyordu.¹⁰³ Artık yıl, yani gerçek güneş yılı ile takvim yılı arasındaki 6 saat

99 Zalman Goldstein, “May You Live Until 120...,” https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/364282/jewish/May-You-Live-Until-120..htm (erişim 5 Mart 2025); Jonathan Sacks, “Why Jews Hope to Live ‘Until 120,’” <https://www.myjewishlearning.com/article/why-jews-hope-to-live-until-120/> (erişim 5 Mart 2025).

100 “Live Until 120,” https://en.wikipedia.org/wiki/Live_until_120 (erişim 5 Mart 2025).

101 Sacks, “Why Jews Hope to Live Until 120.”

102 Aslında Mînovî, Ömer Hayyâm’ın *Nevruz-nâme*’sinin neşrinde 120 yıl ömür duasının çıkış noktası olarak bu şenliklere işaret etmez. Hayyâm’ın naklettiği eski İran takviminde 120 yılda bir artık yıl uygulandığı bilgisini neşrin notlar kısmında genişçe açıklar. Ömer Hayyâm, *Nevrûznâme der Menşe u Târîh u Âdâb-ı Çeşn-i Nevruz*, haz. Müctebâ Mînovî (Tahran: Esâtîr, 1385 [2006]), 86. Dolayısıyla duanın çıkış noktası olarak 120 yılda bir düzenlenen özel şenliklere ulaşma temennisini göstermek pek mümkün görünmüyor. *Nevrûznâme*’nin Türkçe çevirisi için bkz. Mürsel Öztürk, “Nevruz Nâme,” *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi* 36, s. 61 (2017): 149-182.

103 Davut Baş, “Nizâmeddin en-Nisâbü’rî’nin Şerhu Sî Fasl Adlı Eserinin Tahkik ve Değerlendirilmesi” (Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2023), 28.

fazlalıktan kaynaklanan sapmayı telafi etmek için her 4 yılda bir gün eklenme uygulaması ise yoktu. Bunun yerine bu dengeleme işi daha büyük bir ölçekte gerçekleşiyordu. Her 120 yılda bir ay eklenerek o yılın 13 ay sayılması yöntemi benimsenmişti. 13 ay tutan bu yıla İranlılar "bihterek" adını vermişti.¹⁰⁴ O ay boyunca kimse çalışmaz ve ay başından sonuna kadar geniş çapta şenlikler düzenlenirdi. Eski İranlılar o yıl hangi şahın hükümranlılığına denk gelirse, o şahı diğerlerinden üstün tutarlardı. Mesela efsaneleşmiş meşhur hükümdar Nûşîrevân (ö. 579) zamanında bir yılda iki kez "ürdibehîşt" yaşanmıştı.¹⁰⁵ Eklenen 13. ay hangi aydan sonra gelirse o ayın ikincisi olarak adlandırılırdı; mesela "ferverdin" ayına eklenirse eklenen ay "ferverdin II" olurdu. MÖ 430 yılında, I. Artakserkses (MÖ 465-424) hükümdarlığında başlayan bu uygulama İran'ın Arap hakimiyetine girdiği MS 651 tarihine kadar sekiz kez tekrar edilmiştir.¹⁰⁶

7.3. 120 Yıl Ömür Sürmek İçin Dua ve Hüsnühât Örnekleri

Kur'an-ı Kerim ve sahih hadis kaynaklarında maksimum yaşam süresine dair belirgin bir bilgi yer almamakla birlikte havas kitapları gibi bazı geleneksel kaynaklarda 120 yıl yaşamak için özel bir dua metni bulunur. Hüsnühât sanatındaki güzel örnekleriyle estetik bir anlam kazanmış olan bu duada Allah'tan, önce müminler arasında sevilen biri olmak, ardından 120 yaşına kadar sağlıklı ve sıkıntısız bir ömür sürmek temenni edilir. Duanın sonunda *Yûsuf* suresinin 64. ayetine yer verilir: "Allah en iyi koruyucudur ve merhametlilerin en merhametlisidir." Farklı şekillerde ifade edilse de duanın Arapça metni genel hatlarıyla şöyledir:

اللهم اجعلني محبوباً دائماً في قلوب المؤمنين وبلغني إلى مائة وعشرين سنة من غير ضعف وعلة وفقر وفاقة ، فالله خير حافظاً وهو أرحم الراحمين

[Allahım! Beni müminlerin gönüllerinde daima sevilen biri kıl. Beni güçsüzlüğe, hastalığa, fakirliğe ve darlığa düşürmeden yüz yirmi yaşa ulaştır. Allah en hayırlı koruyucudur ve merhametlilerin en merhametlisidir].

¹⁰⁴ Ziya Şükûn, *Farsça-Türkçe Lügat: Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya* (İstanbul: Maarif Matbaası, 1944), 382.

¹⁰⁵ Mütercim Asım, *Burhân-ı Kâtî'*, haz. Mürsel Öztürk ve Derya Örs (Ankara: TDK, 2000), 86, 495.

¹⁰⁶ Neşet Çağatay, "Eski Çağlardan Bu Yana Zaman Ölçümü ve Takvim," *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 1-2 (1978): 128.

İmam Senûsî'nin (ö. 1490) *el-Mücerrebât* isimli dua ve havas kitabında yer alan bu duayı sabah ve akşam bir kez okuyan kişinin düşmanlarına galip geleceği, silahların kendisine işlemeyeceği ve sağlıklı, uzun bir ömre kavuşacağı belirtilir. Hatta, duayı okumaya devam ettiği sürece kişinin ölmeyeceği fakat eceli geldiği gün bu duayı okumasının kendisine unutturulacağı da ifade edilir. Bu duanın metnini, kaynaklarını ve bu bilgileri aktaran Ünlü, İslam âlimlerinin 120 yıla kadar ömür talebini meşru saydığını ve insan ömrünün tıbbi kaynaklarda da 120 yıla kadar yaşayabilecek şekilde yaratıldığının dile getirildiğini söyler.¹⁰⁷

el-Mücerrebât'ta geçen ve 120 yıl ömür talebi için yapılan dua metninin benzeri *Sırru'l-Müstetir* adlı dua kitabında da yer almaktadır. Bu versiyonda, duanın sonunda Zerkâil ve Şemhâil gibi meleklerle hitap edilmekte ve bu meleklerin aracılığıyla Allah'tan isteklerde bulunulmaktadır. Ardından, “ج ل ب ا ل م ا ل د ر ز” harflerinin hürmetine ifadeleriyle harflerin taşıdığı manevi güce vurgu yapılmaktadır.¹⁰⁸ Bu melek isimlerinin kullanımı klasik İslam kaynaklarında yer alan dört büyük melekten ziyade havas literatürünün ve ezoterik geleneklerin etkisini yansıtır.¹⁰⁹ Harfler, Şemhâil ve Zerkâil gibi isimler, genellikle manevi koruma, sağlık, uzun ömür gibi taleplerle ilişkilendirilen özel ruhani varlıklar olarak kabul edilir. Havas literatüründe özellikle ezoterik etkiyi artırmak amacıyla bu tür melek isimlerinin kullanımına sıkça rastlanır. Dolayısıyla *Sırru'l-Müstetir*'de yer alan bu dua hem havas ilminin etkisini yansıtarak hem de manevi koruma ve uzun ömür taleplerini pekiştirerek dua metnine ruhani bir boyut kazandırmaktadır. Bu da bize 120 sene ömre ulaşmak için okunan bu duanın muhtemel çıkış noktası hakkında bir ipucu vermektedir.

120 yıl ömür duası hüsnühat sanatında bazı harikulade örneklerle kendine yer bulmuş, böylece maksimum yaşam süresine ulaşma dileği bireysel bir duanın ötesine geçerek kültürel bir ifade biçimine dönüşmüştür. Hüsnühat sanatıyla yazılan bu dua örnekleri toplumsal bellekte estetik bir değer kazanmış ve görsel bir miras olarak kalıcı hâle gelmiştir. Bu dileğin estetik bir formda ifade edilmesi kültürel miras açısından da dikkate değerdir. Aşağıda bu dua metninin çeşitli hüsnühat örneklerine nasıl yansıdığını görülecektir.

¹⁰⁷ A. Mahmut Ünlü, “Düşmana Gâlibiyet, Silah Şerrinden Korunmak, Özellikle de Yüz Yirmi Yaşa Kadar Uzun Ömür Sâhibi Olmak İçin Okunacak Bir Duâ,” *Lalegül Dergisi*, s. 59 (2018): 86-87.

¹⁰⁸ Bahâî, *es-Sırru'l-Müstetir fî 'Ulâmi'l-Garîbe ve'l-Cefr ve Ta'bıru'r-Ru'yâ* ([y.y.]: Zev'il-kurbâ, 1267 [1851]), 112.

¹⁰⁹ İlyas Çelebi, “Havâs İlmi,” *TDVİA* (İstanbul: TDV, 1997), 17:517-21.

120 yıl ömür duasının hüsnühat sanatında tespit edebildiğimiz en erken örneği meşhur hattat Hâfız Osmân'ın (ö. 1698) kaleminden çıkmıştır. Dua sülüs ve nesih hat türleriyle yazılmış, tarihsiz bir elif-ba cüzünün ketebe sayfasında yer almaktadır. Eserin sonunda yer alan bu ketebede bir önceki sayfada başlayan Sübhâneke tamamlandıktan sonra Besmele yazılmış ardından bu duanın metni verilmiştir. Daha sonra ketebe bilgisi verilmiştir¹¹⁰ (Görsel 1).

Görsel 1: Hâfız Osmân'ın kaleminden 120 yıl ömür duası.

110 Elif-ba Cüzü, İÜ Nadir Eserler-Arapça Yazmalar 6475, yk. 14a.

120 yıl ömür duasının yazıldığı hüsnühât eserlerinden biri de Hattat Hasan Rızâ Efendi'nin (ö. 1920) kaleminden çıkmış *Kasîdetü'l-Bürde* levhasındaki ilk hat kıt'asıdır (Görsel 2). 1879 tarihli bu levha Hattat Hasan Rızâ Efendi'nin sanatının olgunlaşmaya başladığı dönemlerinde yazdığı eserlerinden biridir ve toplam 42 adet sülüs-nesih kıt'anın yan yana ve alt alta getirilerek murakka gerilmesi sonucu oluşturulmuştur. Eser metni, yazısı, tezhibi gibi birçok yönden kıymetli bir hüsnühât örneğidir.¹¹¹ Levhadaki ilk kıt'anın üstünde ve altında sülüs yazıyla Eûzu Besmele, ortasında ise nesih yazıyla 120 yıl ömür duası yer alır.

Görsel 2: Hasan Rızâ Efendi tarafından yazılmış bir dua mecmûasının ketebe bölümünde yer alan 120 yıl ömür duası (İstanbul, Ekrem Hakkı Ayverdi Koleksiyonu, Env. nr. XVI/8).¹¹²

Hasan Rızâ Efendi'nin 1885-1886 yılında yazdığı sülüs ve nesih hattıyla müfredât ve mürekkebât meşklerinden oluşan 23 kıt'alık başka bir murakka eserinde de bu dua yer alır (Görsel 3). Hz. Alî ve Yâkût el-Musta'sımî'nin (ö. 1299) hüsnühata dair sözlerinin yer aldığı bu murakkamın ilk kıt'asının ilk satırında sülüs ile besmele alt satırına ise nesih ile 120 yıl ömür duası yer alır.¹¹³

111 Elif İlter, "Hattat Hasan Rıza Efendi'nin Hayatı ve Eserleri" (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2017) 216.

112 İlter, "Hattat Hasan Rıza Efendi," 138.

113 İlter, "Hattat Hasan Rıza Efendi," 273.

Görsel 3: Hasan Rızâ Efendi'nin kaleminden 120 yıl ömür duası
(Fotoğraf: Aydın Kızılyar Arşivi).

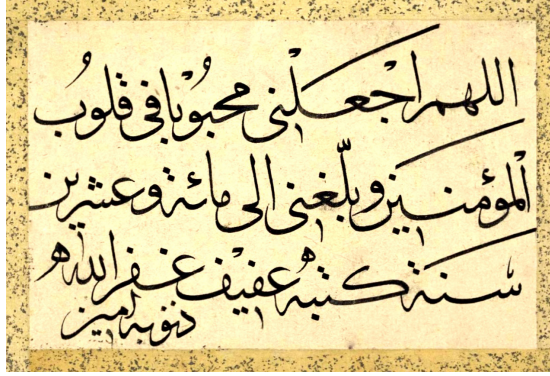
Hasan Rızâ Efendi bu duayı 12 varaktan oluşan bir dua mecmûasının ketebe bölümünde de yazmıştır (Görsel 4). 1877 tarihli, nesih ve rika ile yazılmış bu dua mecmûasında *Vâkıa* suresi, Esmâü'l-Hüsna, Esmâ-i Nebî ve Hilye yer almaktadır.¹¹⁴ Eserin ketebe bölümünün yer aldığı 11a'da besmeleden sonra 120 yıl ömür duası, ardından *Yûsuf* suresinin 64. ayetinin son kısmı ve hattatın imzası yazılmıştır.

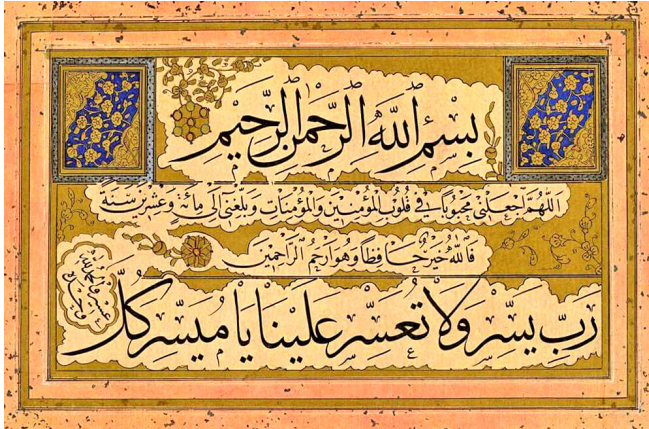
Görsel 4: Hasan Rızâ Efendi'nin kaleminden 120 yıl ömür duası
(Fotoğraf: Aydın Kızılyar Arşivi).

¹¹⁴ İlder, "Hattat Hasan Rıza Efendi," 219.

Bu duayı üç eserinde yazan Hasan Rızâ Efendi dışında tespit edebildiğimiz kadarıyla İbrâhîm Afif Efendi (ö. 1809), Mahmûd Celâleddîn (ö. 1830) ve Mehmed Şefîk (ö. 1879-1880) gibi ünlü hattatlar da bu duayı yazmıştır. Daha fazla örnek bulunması da mümkündür. Önde gelen beş hattatın kaleminden çıkmış 7 farklı örnek bu duanın gelenekte yer ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

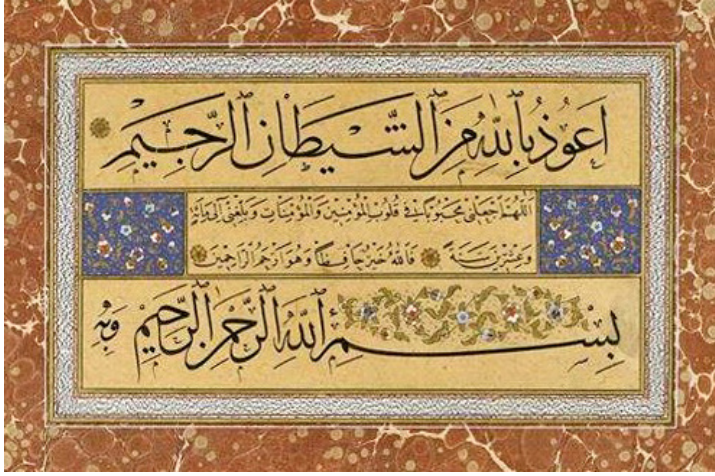
Görsel 5: İbrâhîm Afif Efendi'nin kaleminden 120 yıl ömür duası.¹¹⁵

Görsel 6: Mahmûd Celâleddîn'in kaleminden 120 yıl ömür duası.¹¹⁶

¹¹⁵ "İbrahim Afif Efendi," <https://www.ketebe.org/eser/5193?ref=artist&id=408> (erişim 12 Ocak 2025).

¹¹⁶ "Mahmud Celâleddîn Efendi," <https://www.ketebe.org/eser/7638?ref=artist&id=521> (erişim 12 Ocak 2025).

Görsel 7: Şefik Bey'in kaleminden 120 yıl ömür duası.

8. Hocazâde Mehmed Efendi'nin Sultan I. Ahmed'e Sunduğu Kasîdelerinde 120 Yıl Ömür Duası

Kasîde geleneğinde kasîdenin sonunda yer alan bir iki beyitten oluşan dua kısmında genellikle nesîb'in konusuyla paralel biçimde memdûhun kimliği ve özelliklerine uygun biçimde dua edilir. Mesela padişahın muzaffer olması, devletinin devamlı ve ömrünün uzun olması temenni edilir.¹¹⁷ Şairler bazen padişahın tahtında sonsuza kadar oturması gibi gerçekleşmesi imkânsız temennilerde bulunsalar da padişaha uzun ömür dilemenin kasîdelerde sıkça görülen bir gelenek olduğunu söylemek mümkündür.¹¹⁸

Çalışmamızın yola çıkış noktasını oluşturan, padişaha 120 yıl ömür temenni eden dua beyitleri bu bağlamda memdûha uzun ömür dileyen kalıplaşmış dualardan farklı olarak belli bir ömür süresi belirtmesi bakımından dikkat çekmektedir. Hocazâde Mehmed Efendi'nin Sultan I. Ahmed'e sunduğu kasîdelerde ona 120 yıl ömür dilemesi çalışmamızda şimdiye kadar ortaya koyduğumuz şekliyle maksimum yaşam süresiyle ilişkilidir. Şair, padişaha uzun ömür dilemekten daha öte onun maksimum yaşam süresine ulaşmasını dilemiştir. Bu bölümde önce şair hakkında ana hatlarıyla bilgi verip ardından söz konusu beyitleri ele alacağız.

¹¹⁷ Halil Çeltik, "Şekilden Türe Kasîde Tarzı," *Kasîdeye Medhiye: Biçime, İşleve ve Muhtevaya Dair Tespitler*, ed. Hatice Aynur ve öte. (İstanbul: Klasik, 2013), 141.

¹¹⁸ H. İbrahim Haksever, "Kasîdelerde Devlet ve Padişaha Dua," *Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu: 15-16 Mayıs 2009* (Ankara: Adıyaman Üniversitesi, 2010), 352-355.

8.1. Hocazâde Mehmed Efendi

Osmanlı Devleti'nin yirmi dördüncü şeyhülislamı Hocazâde Mehmed Efendi, döneminin önemli âlim ve sanatçılarından biridir. Babası şeyhülislam Hoca Sa'deddîn Efendi'ye nisbetle "Hocazâde" ya da "Hoca Sa'deddîn Efendizâde" diye şöhret bulmuştur. Mehmed Efendi, 1568 yılında babasının Yıldırım Bâyezîd Medresesi'nde müderrislik görevinde bulunduğu dönemde Bursa'da dünyaya geldi. Çocukluk ve gençlik dönemlerini Bursa'da geçiren Mehmed Efendi babasının çabalarıyla güçlü bir eğitim aldı ve Osmanlı ilmiye sınıfında hızla yükseldi. 1588 yılında İsmihan Sultan Medresesi'yle başlayan müderrislik görevi Sahn-ı Semân ve Sülemâniye gibi itibarlı medreselerde devam etti. 1598 yılında Mekke kadılığı görevine getirilen Hocazâde Mehmed Efendi bir yıl sonra istifa etti. İstanbul'a dönüp kısa süren bir emeklilik hayatından sonra 1596 yılında İstanbul kadılığına atandı. Aynı yıl Anadolu kazaskerliğine getirildi ve babası ile birlikte padişah III. Mehmed'in komutasında düzenlenen Eğri Seferi'ne katıldı. Seferde padişahın yanı başında bulunan Hocazâde Mehmed Efendi onun lütfuna mazhar oldu. 1598 yılında Rumeli kazaskerliğine atandı. Babasının 1599 yılındaki vefatının ardından 1601 yılında görevden alınınca inzivaya çekildi. 1601 yılında azledilen Sun'ullâh Efendi'nin (ö. 1612) yerine şeyhülislam olduysa da 1603 yılında görevden alındı ve Sun'ullâh Efendi tekrar şeyhülisamlığa getirildi. 1608 yılında yeniden azledilen Sun'ullâh Efendi'nin yerine şeyhülisamlık makamına atandı ve vefatına kadar bu makamda kaldı. 1615 yılında İstanbul'da baş gösteren veba salgınında vefat etti. Şeyhülisamlık makamında kaldığı toplam süre sekiz buçuk yıldır.¹¹⁹

Kınalızâde Hasan Çelebi, 1586 yılında Mehmed Efendi henüz 18 yaşındayken telif ettiği *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sında onun genç yaşındaki yeteneğine dikkat çekmiştir. Onun tıpkı babası gibi ahlak ve meziyet sahibi olduğunu ifade etmiş; bedeni henüz hilal gibi genç iken ilim ve irfanda kısa sürede dolunay gibi olgunluk mertebesinde ulaştığını söyleyerek genç yaşındaki seviyesini övgüyle dile getirmiştir.¹²⁰ Riyâzî, onun belâgat ve inşâdaki maharetinin kısıkanılacak seviyede

¹¹⁹ Nev'îzâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fî Tekmiletü's-Şakâ'ik*: Nev'îzâde Atâyî'nin Şakâ'ik Zeyli, haz. Suat Donuk (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2017) 2:473-1476; Mehmet İpşirli, "Mehmed Efendi, Hocazâde," *TDVİA* (Ankara: TDV, 2003), 28:452-453; Sadık Tezin, "Osmanlı Devletinde Çok Yönlü Bir Ulema Ailesi: Hocazâdeler" (Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2022), 43-49.

¹²⁰ Kınalızâde, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, haz. Aysun Sungurhan (Ankara: Kültür Bakanlığı, 2017), 751-753.

olduğunu dile getirmiştir.¹²¹ Vefatından sonra telif edilmiş *Rızâ Tezkiresi*'nde de aynı övgüler tekrarlanmış ve kasîdelerinin benzersiz olduğu söylenmiştir.¹²² Tezkirelerdeki bu ifadeler ışığında onun şairliği ile öne çıkan şeyhülislamlardan olmadığını, ancak şiirlerinin övgüye değer bulunduğunu söyleyebiliriz.

8.2. Sultan I. Ahmed'e 120 Yıl Ömür Temenni Eden Beyitler

Şeyhülislam Hocazâde Mehmed Efendi, Sultan I. Ahmed'e sunduğu 9 farklı kasîdede sultanın 120 yıl yaşaması için dua etmiştir. Bu kasîdeler Sultan I. Ahmed'in emriyle sekbanbaşı Ömer Ağa tarafından tertip edilmiş, tamamına yakını sultana yazılmış övgü şiirlerinden oluşan *Medh-i Sultan Ahmed Han* adlı bir kasîde mecmûasında yer almaktadır. Mecmûada Sultan I. Ahmed'in himaye ettiği çoğu saray görevlisi ya da devlet hizmetinde bulunan 38 şair tarafından yazılmış 217 şiir bulunmaktadır. Bilinen tek nüshası Fransa Millî Kütüphanesi Türkçe El Yazmaları 1035'te kayıtlı olan bu mecmûa Mehmet Özdemir tarafından yayımlanmıştır.¹²³ Mecmûada en çok şiiri bulunan şair 79 şiirle Hocazâde Mehmed Efendi'dir.¹²⁴

Bu kasîdelerden ilki Sultan I. Ahmed'in Eyüp Sultan Türbesi'ne yaptırdığı sebîl için kaleme alınmıştır.¹²⁵ Bu husus kasîdenin 2. beytinden anlaşılmaktadır:

Reh-i Hakda Ebî Eyyûb için 'âlî sebîl itdün
Nasîbü'n cennet içre Kevser ü hem Selsebîl olsun

Sebîl vesilesiyle kaleme alındığı için suyla ilgili kelimeler etrafında şekillenmiş bu kasîdenin 4. beytinde sultanın 120 yıl saltanat sürmesi için dua edilmiştir:

Şehinşâh-ı cihân Sultân Ahmed Hân devletle
Umaruz yüz yigirmi yıl şeh-i sâhib-cezîl olsun

Hocazâde Mehmed Efendi, Sultan I. Ahmed'in sünnete uymasını övdüğü bir kasîdesinde ona 120 yıl ömür dilemiştir.¹²⁶ Kasîdenin matlaında onun uzun ömür sürmesi için dua edilmiştir:

121 Riyâzî, *Riyâzü's-Şu'arâ*, haz. Namık Açıkgöz (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2017), 290-91.

122 Rıza, *Tezkiretü's-Şu'arâ*, haz. Gencay Zavotçu (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2017), 192-93.

123 Ömer Ağa, *Sultân I. Ahmed İçin Tertip Edilen Şiir Mecmûası: Medh-i Sultân Ahmed*, haz. Mehmet Özdemir (İstanbul: İlhamur Akademi, 2022). Bu vesileyle dikkatimi konuya çekip beyitleri benimle paylaşan Prof. Dr. Mehmet Özdemir'e teşekkürü bir borç bilirim.

124 Ömer Ağa, *Sultân I. Ahmed İçin*, 22.

125 Ömer Ağa, *Sultân I. Ahmed İçin*, 107.

126 Ömer Ağa, *Sultân I. Ahmed İçin*, 108-109.

‘Ömrüñ uzun ide Hak iy pâdişâh-ı kâmil
Olduñ kelâm-ı pâk-i Hayrî’l-beşerle ‘âmil

Kasîdenin ne için yazıldığı açıkça anlaşılmamakla beraber onun Hz. Peygamber’in hadis-i şeriflerine kulak verip sünnete uyması övülmüştür. Kasîdede geçen sakalla ilişkili *telce* ve *mehâsin* kelimelerinden sultanın sakal bırakmasının övüldüğü anlaşılmaktadır. Sultana 120 yıl ömür duası beyitte sakallarının ağaracak yaşa ulaşması temenni edilmiştir:

Pîr-i kemâl idüp Hak ola sefid rîşûñ
Ol yüz yigirmi sâle ef’al-i Hak’la vâsıl

Sultan I. Ahmed’in şarap yasağını övmek için kaleme alınmış 5 bendlik müseddes biçimindeki kasîdede Şeyhülislam Hocaîade Mehmed Efendi onun müminlere 120 sene sultan olması için dua etmiştir. Kasîdenin ilgili kısmı olan 2. bendi şöyledir:

Müyesser itdi Hak bu hayrı ol sultân-ı devrâna
Hudâ hayrî’l-halef itdi anı Sultân Süleymân’a
Umaruz yüz yigirmi sâl ola şeh ehl-i îmâna
İdüp cân u gönülden imtisâli emr-i Rahmân’a
Şarâbı kaldurup Sultân Ahmed Hân sevâb itdi
Kesüp halkı şarâb içmekden ecrin bî-hisâb itdi

Hocaîade Mehmed Efendi, I. Ahmed’in kendisine “Hırka-i Saadet Suyu” ihsan etmesine şükranlarını sunmak amacıyla yazdığı bir kasîdesinde padişaha 120 yıl ömür dileğinde bulunmuştur.¹²⁷ Osmanlı’nın önemli geleneklerinden biri olan Hırka-i Saadet törenleri her yıl Ramazan ayının on beşinci günü padişah ve devlet erkanının katılımıyla düzenlenirdi. Hırkanın düğmesi gül suyuna batırılır ve o gül suyu da önceden hazırlanmış içme suyu dolu yüzlerce testiye birkaç damla dökülmek suretiyle dağıtılırdı. Dertlere deva olarak bilinen bu testiler de hatırı yüksek kimselere “Hırka-ı Saadet Suyu” adı ile hediye olarak gönderilirdi.¹²⁸ Şeyhülislam da bu zarif jسته teşekkür etmek amacıyla suyla ilişkili kelimelerle kurduğu bu kasîdesinde onun âb-ı hayât içerek 120 yaşa ulaşmasını dilemiştir:

Nüş idüp âb-ı hayât ol şeh-i ferhunde-sıfât
Yüz yigirmi yıl ola pâdişeh-i devr-i zamân

¹²⁷ Ömer Ağa, *Sultân I. Ahmed İçin*, 113.

¹²⁸ Reşad Ekrem Koçu, *Topkapu Sarayı* (İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat, 1960), 84.

Mehmed Efendi bir ıydiyye kasîdesinde de Sultan I. Ahmed'in 120 yıl yaşaması için dua etmiştir.¹²⁹ "*Serîr-i saltanatda serverâ 'ömrün medîd olsun*" ifade-siyle başlayan bu 11 beyitlik kasîdede şair sultanın kendisini helva göndererek anmasına şükranlarını sunmak amacıyla yine bu duayı iletir:

Beni çün hulv ile yâd eyleyüp şîrîn-zebân itdün
Zebânun hulv iden helvâ-yı temcîd mecîd olsun
İrişsün yüz yigirmi sâle yâ Rab mâh-ı ikbâlün
Libâs-ı devletün her 'ıyd irişdükçe cedîd olsun

Şeyhülislam'ın sultana bu duayı ettiği diğer kasîdeler ise kudümiyyedir. Sultanın ziyaretine teşekkür etmek için yazılmış bu kasîdelerde çeşitli duaların yanı sıra uzun ömür için de dua edilmiştir. Sultanın Çatalca, Üsküdar, Beşiktaş ziyaretlerine teşekkür etmek amacıyla yazılan bu kasîdelerde derin bir şükran ifadesi olarak bu dua yer alır:

Yüz yigirmi sâl olup taht-ı sa'âdetde mukîm
Bu Muhammed hayr-hâhın lutfa mu'tâd eylesün¹³⁰

Yetişsün yüz yigirmi sâle 'ömrün
Şeref-bahş ol serîr-i i'tibâra¹³¹

Budur dergâh-ı Mevlâ'dan recâmuz kim o sultânun
Füzûn ola Mehmed yüz yigirmi sâldan yaşı¹³²

Umaruz dergeh-i Hak'dan ki yaşıun 'izz ü devletle
Serîr-i saltanatda yüz yigirmi yıl ola kâmil¹³³

Bu bölümde ele aldığımız kasîde beyitlerinde Hocaşâde Mehmed Efendi'nin Sultan I. Ahmed için 120 yıl sürecek bir uzun ömür temennisinde bulunması kasîde geleneğinde sıkça karşılaştığımız sultana uzun ömür dileyen beyitlerden belli bir ömür süresi belirtmesi bakımından ayrılmaktadır. Uzun ömür dileğinin maksimum yaşam süresine ulaşmayla ifade edilişi bu bakımdan istisnai bir örnektir. Bu duaların padişahın önemli eylemlerinden, hediyelerinden ve ziyaretlerinden sonra edilmesi bunun özel bir dua olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmamızda sunduğumuz genel çerçeveye bakıldığında 120 yaşın sadece maksimum yaşam sınırını değil, kültürel ve sembolik anlamlar barındıran ideal bir ömür süresini

129 Ömer Ağa, *Sultân I. Ahmed İçin*, 185.

130 Ömer Ağa, *Sultân I. Ahmed İçin*, 153.

131 Ömer Ağa, *Sultân I. Ahmed İçin*, 162.

132 Ömer Ağa, *Sultân I. Ahmed İçin*, 250.

133 Ömer Ağa, *Sultân I. Ahmed İçin*, 153.

ifade ettiği anlaşılır. Hz. Mûsâ, Ahmed Yesevî, Şeyh Edebali, Hızır gibi çeşitli şahsiyetlerin 120 yaşa ulaşmaları bu ömür süresinin dinî ve kültürel köklerini yansıtır. Dolayısıyla Hocazâde'nin bu duası padişahın ideal ömür sürmesini temenni eden edebî bir ifade olarak da değerlendirilebilir.

Sonuç

Tekvin 6:3'te insan ömrünün 120 yıl ile sınırlı olduğu söylenmiş ve bu sınıra ilişkin hem Yahudi hem de Hristiyan çevrelerinde çeşitli yorumlar yapılmıştır. Bu yorumlarda insanların ömrünün Tufan'dan önce daha uzun olduğu savunulmuştur. Özellikle Yahudi âlimlerince Hz. Mûsâ'nın 120 yıl hayat sürmesi onun ideal bir insan örneği olarak ideal yaşa ulaştığı yorumu yapılmıştır.

İslam'ın temel kaynaklarında maksimum yaşam sınırına ilişkin bir bilgi yer almasa da İslam tarihi boyunca çeşitli alanlarda bu süre kabul görmüştür. Hadis ilminde Muammerûn adı verilen uzun ömürlü râvîlerin üst ortalamasının 120 olması, kendisinden haber alınamayan kişinin öldüğünün varsayılması için yaşına yönelik fıkhi tartışmalarda üst sınırın 120 olarak belirlendiği örnekler ve ölümsüzlükle anılan Hızır'ın vücudunun 120 yılda bir yenilendiği inancı bu kabulün yansımalarıdır.

Maksimum yaşam süresinin 120 yıl olarak İslam tarihinde kabul görmesinde tıp kaynaklarının tesiri olmuştur. Muhtemelen Hintli veya Hristiyan tabiplerin tesiriyle İslam tıp literatürüne girmiş olan bu kabul İslami kaynaklara uymadığı bakımından tenkit edilmiştir. Tıp dışında astroloji disiplini de bu kabulün yerleşmesinde etkili olmuştur. İlm-i ahkâm-ı nücûmda doğum esnasında gök cisimlerinin konum ve hareketlerinin doğan kişinin ömür süresine işaret ettiği inancı yer alır. Buna göre doğum esnasındaki gök haritası ne kadar nadir görülen bir durumdaysa doğan kişinin ömrü de o kadar nadir görülen bir ömür olur. Böyle nadir durumlar dışında insan ömrünün sınırı en fazla 120 olarak kabul görmüştür.

Tarihte Hz. Mûsâ, Ahmed Yesevî, Şeyh Edebali gibi kişilerin ömürlerinin 120 yıl olduğunun rivayet edilmesi bu ömür süresinin tıbbi bir sınırdan ziyade kutlu bir lütuf olarak algılandığını düşündürmektedir. Bu kişilerin Türk tarihinde yüksek saygı gören kişiler olması Türk kültüründe 120 yıllık bir uzun ömürün bir yeri olduğuna işaret eder.

Maksimum yaşam sınırı olarak kabul edilen 120 yaşa ulaşmak için dualar da bu kabulün kültürdeki yerini göstermektedir. Yahudilerde *Tevrat* kaynaklı olan bu dua İran'da da görülür. Bu eski İran takviminde 120 yılda bir gelen ve geniş

çapta şenlikler düzenlenen bihterek ayına kavuşma arzusuyla ilişkilendirilmiştir. Başkalarına iyi dilek temennisi dışında İslami dua kitaplarında 120 yaşına ulaşmak için bir dua metni vardır. Hâfız Osmân, Şefik Bey gibi meşhur Türk hattatları tarafından hüsnühât sanatıyla yazılmış bu dua estetik bir anlam da kazanmıştır.

Hocazâde Mehmed Efendi, Sultan I. Ahmed'e sunduğu dokuz farklı kasîdede onun 120 yıl ömür sürmesi için dua etmiştir. Bu örnekler kasîde geleneğinde sıkça karşılaştığımız sultana uzun ömür dileyen beyitlerden belli bir ömür süresi belirtmesi bakımından ayrılmaktadır. Uzun ömür dileğinin maksimum yaşam süresine ulaşmayla ifade edilişi bu bakımdan istisnai bir örnektir. Bu da kültürde çeşitli vesilelerle yer tutmuş bu kabulün kasîde geleneğindeki dikkate değer bir yansımasıdır.

Kaynaklar

- Âşık Paşazâde. *Osmanoğulları'nın Tarihi*. Hazırlayan Kemal Yavuz ve M. A. Yekta Saraç. İstanbul: K Kitaplığı, 2003.
- Aydın, Çiğdem. "Ahî Çelebi Tercemetü'l-Mûcez fi't-Tıbb (Giriş-İnceleme [Söz Dizimi]-Metin [1b-70a Varakları Arası]-Dizinler)." Yüksek Lisans Tezi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2016.
- Aydın, Mükerrrem Bedizel Zülkifâr. *Terceme-i Kitabü'l-Filaha (Ziraat Kısmı) Çevirimetin-İnceleme-Sözlük*. İstanbul: Kitabevi, 2011.
- Azbâvî, Abdulazî ve Ahmed Ammâr. *el-Mûcez fi't-Tıbb: İbnu'n-Nefs*. Kâhire: Vizâretü'l-Evkâf, 2008.
- Başaran, Selman. "İbn Mende, Ebû Zekeriyâ." *TDVİA*. c. 20. İstanbul: TDV, 1999.
- Baş, Davut. "Nizâmeddin en-Nisâbü'rî'nin Şerhu Sî Fasl Adlı Eserinin Tahlîk ve Değerlendirilmesi." Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2023.
- Bayat, Ali Haydar. *Tıp Tarihi*. İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, 2016.
- Bhojani, Meera ve Vandana Yadav. "Ayu." *Charak Samhita New Edition*, 224-234. Yeni Delhi: Charak Samhita Research, Training and Development Centre, 2022.
- Boia, Lucian. *Forever Young: A Cultural History of Longevity*. Translated by Trista Selous. London: Reaktion Books, 2004.
- Chullin 139b. <https://www.sefaria.org/Chullin.139b?lang=bi> (erişim 12 Aralık 2024).
- Çağatay, Neşet. "Eski Çağlardan Bu Yana Zaman Ölçümü ve Takvim." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 1-2 (1978): 105-138.
- Çelebi, İlyas. "Hızır." *TDVİA*. c. 18. İstanbul: TDV, 1997.
- Çelem, Semra. "Tefsir Külliyyatında Hz. Nuh Kıssasının Gelişimi." Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, 2016.
- Demir, Remzi ve Mutlu Kılıç. "Cevâhîr-nâmeler ve Osmanlılar Dönemi'nde Yazılmış İki Cevâhîr-nâme." *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, s. 14 (2003): 1-64.
- Demircan, Adnan. "İslam Kültüründe On İki Rakamı." *İSTEM*, s. 4 (2004): 9-34.
- Dong, Xiao, Brandon Milholland and Jan Vijg. "Evidence for a Limit to Human Lifespan." *Nature*, no. 7624 (2016): 257-259.
- Egesel, Haydar. "Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Câmi'ü'l-Kemâlât ve Tâli'-i Selâtin Adlı Eserleri: İnceleme-Metin." Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, 2024.

- Ekinci, Ekrem Buğra. "Hırka-i Saadet Dairesi Bir Tarih Hazinesi." <https://www.ekrem-bugraekinci.com/article/?ID=408&hirka-i-saadet-dairesi-bir-tarih-hazinesi> (erişim 12 Aralık 2024).
- Fehd, Tevfik. "İlm-i Ahkâm-ı Nücûm." *TDVİA*. c. 22. İstanbul: TDV, 2000.
- Gelibolulu Sürûrî, Şerh-i Mûcezz Fi't-Tıbb: İbnü'n-Nefis'in el-Mûcezz Fi't-Tıbb'ının Şerhi: *İnceleme-Metin*. Hazırlayanlar Mücahit Kaçar ve Ahmet Akdağ. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2022.
- Gözübenli, Beşir. "Mefkûd." *TDVİA*. c. 28. Ankara: TDV, 2003.
- Gupta, Trupti and Arun Gupta. "Comprehensive Appraisal of Ageing An Ayurvedic & Contemporary Prospective." *World Journal of Advance Healthcare Research* 4, no. 5 (2021): 265-274.
- Hâkim en-Nisâbü'rî. *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*. Hazırlayan Mustafa Abdulkâdir 'Atâ. c. 2. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.
- Hatiboğlu, İbrahim. "Muammerûn." *TDVİA*. c. 30. Ankara: TDV, 2020.
- Hekimbaşı Aziz Efendi'nin Tercüme-i Eşcâr u Esmâr'ı: *Tarihî Astrolojinin Kaynaklarından "Ağaçlar ve Meyveler": İnceleme-Tenkitli Metin*. Hazırlayan Dilek Işıkhân. İstanbul: DBY, 2023.
- İlter, Elif. "Hattat Hasan Rıza Efendi'nin Hayatı ve Eserleri." Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, 2017.
- Juynboll, Gualtherus Hendrik Albert. "The Role of Mu'ammârûn in the Early Development of the Isnâd." *WZKM*, no. 81 (1991): 155-175.
- Kahya, Esin. "Hipokrat." *TDVİA*. c. 18. İstanbul: TDV, 1998.
- Kavak, Mehmet. "Antik Dönem Hint Tıp Anlayışı (Susruta - Caraka - Vaghbata Dönemi)." Doktora Tezi. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, 2019.
- Koçu, Reşad Ekrem. *Topkapı Sarayı*. İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat, 1960.
- Köprülü, Fuat. *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*. Ankara: TTK, 1976.
- Maas, Philipp A. "Indian Medicine and Ayurveda". *The Cambridge History of Science*, edited by Alexander Jones and Liba Taub, 532-550. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
- Matrakçı Nasûh. *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Târih-i Âl-i Osmân (Osmanlı Tarihi 699-968/1299-1561): İnceleme-Tenkitli Metin*. Hazırlayan Göker İnan. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2019.
- Mecdî, Mehmed Efendi. *Hadâî'ku's-Şakâ'ik: Mecdî'nin Şakâ'ik Tercümesi*. Hazırlayan Bilal Alpaydın ve Fatih Odunkıran. c. 1. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2022.
- Mevlânâ Safiyyüddîn. *Neseb-nâme Tercümesi*. Hazırlayan Kemal Eraslan. İstanbul: Yesevi Yayıncılık, 1996.
- Moşe Farsî. *Tora ve Afiara (Tevrat) Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla*. İstanbul: Gözlem Yayıncılık, 2010.
- Mustafa Râsım Efendi. *Tasavvuf Sözlüğü: İstılâhât-ı İnsân-ı Kâmil*. Hazırlayan İhsan Kara. İstanbul: İnsan Yayınları, 2008.
- Neşâtî. *Hilye-i Enbiyâ: Peygamberlerin Özellikleri: İnceleme-Metin*. Hazırlayan Bayram Ali Kaya. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2022.
- Neşrî, Mehmed. *Kitâb-ı Cihânnümâ: Neşrî Tarihi*. Çeviren Faik Reşit Unat ve Mehmed A. Köymen. c. 2. Ankara: TTK, 1949.
- Ömer Ağa. *Sultân I. Ahmed İçin Tertip Edilen Bir Şiir Mecmuası: Medh-i Sultân Ahmed*. Hazırlayan Mehmet Özdemir. İstanbul: İhlamur Akademisi, 2022.
- Öztürk, Mustafa. "Tefsirde Fahreddin er-Râzî." *İslam Düşüncesinin Dönüşüm Çağında Fahreddin er-Râzî*, hazırlayanlar Ömer Türker ve Osman Demir, 279-346. İstanbul: İSAM, 2013.

- Pârsâ, Muhammed. *Tevhîde Giriş: Faslu'l-Hitâb Tercemesi*. Çeviren Ali Hüsrevoğlu. İstanbul: Erkam Yayınları, 2018.
- Rosenthal, Franz. "‘Life is Short, The Art is Long’: Arabic Commentaries on the First Hippocratic." *Bulletin of the History of Medicine* 40, no. 3 (1966): 226-245.
- Saifunov, Bauyrzhan ve Zhanbolat Sambetov. "Ahmed Yesevî Hakkında Bibliyografik Araştırma." *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, s. 105 (2023): 279-299.
- Sa‘lebî, Ebû İshâk en-Nisâbüri. *Kıyasu'l-Enbiyâ el-Müsemma ‘Arâ’isu'l-Mecâlis*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009.
- Schimmel, Annemarie. *Sayıların Gizemi*. Çeviren Mustafa Küpüşoğlu. İstanbul: Kalcı, 1998.
- Şükûn, Ziya. *Farsça-Türkçe Lügat: Gencine-i Güfâr Ferheng-i Ziya*. İstanbul: Maarif Matbaası, 1944.
- Tanrıverdi, Eyyüp. "Ebû Hâtîm es-Sicistânî'ye Göre Eski Arap Kültüründe ‘Muammerûn’: Uzun Ömürlülük Kategorisi." *Doğu Araştırmaları*, s. 17 (2017): 5-37.
- Taberî, İbn Cerîr. *Târîhu't-Taberî: Taberî Tarihi*. Çeviren Cemalettin Saylık. c. 1. Ankara: Ankara Okulu, 2019.
- Tokadı Mustafa Efendi. *Tahbîzu'l-Mathûn: el-Kânûn Fi't-tıb Tercümesi*. Hazırlayan Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi. c. 1. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2018.
- Tütûn, Sevgi. "Kur'an'da Erzeli'l-umûr ve Yaşlılık Üzerine Bir Değerlendirme." *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, s. 2 (2016): 299-299.
- Uğur, Abdullah. *Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân ve Envârü'l-Âşıkîn Adlı Eseri: İnceleme-Metin*. c. 1. Cambridge: Harvard University, The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, 2019.
- Unat, Yavuz. "Eski Astronomi Metinlerinde Karşılaşılan Astronomi Terimlerine İlişkin Bir Sözlük Denemesi." *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, s. 11 (2000): 633-696.
- Van der Horst, Pieter. "‘His Days Shall be One Hundred and Twenty Years’ Genesis 6:3 in Early Judaism and Ancient Christianity." *Zutot: Perspectives on Jewish Culture* 2, no. 1 (2002): 18-28.
- Wilmoth, J. R. and H. Lundström. "Extreme Longevity in Five Countries: Presentation of Trends with Special Attention to Issues of Data Quality." *European Journal of Population / Revue Européenne de Démographie* 12, no. 1 (1996): 63-93.
- Wujastyk, D. and F. M. Smith. *Modern and Global Ayurveda: Pluralism and Paradigms*. New York: State University of New York Press, 2013.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "Fahreddîn er-Râzî" *TDVİA*. c. 12. İstanbul: TDV, 1995.
- Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân. *Dürr-i Mekkân: İnceleme, Çevriyazı, Dizin, Tıpkıbasım*. Hazırlayan Ahmet Demirtaş. İstanbul: Akademik Kitaplar, 2009.
- Yılmaz, Emine, Nurettin Demir ve Murat Küçük. *Kıyas-ı Enbiyâ: Metin, Sözlük, Dizin, Notlar*. Ankara: TDK, 2013.